

Hayvan biçimli kapları adlandırma sorunu: İşlev, form ve terminolojiye dair bir tartışma

Abdullah Kasım Sonkaya¹

¹Kültür ve Turizm Bakanlığı, Tanıtma Genel Müdürlüğü, Ankara/Türkiye

ÖZET

Hayvan biçimli kaplar ilk olarak Neolitik Dönem'de Mezopotamya ve Anadolu'da ortaya çıkmış, daha sonra diğer Yakın Doğu kültürlerine yayılmıştır. Diplomatik hediye ya da dini törenler bağlamında mezar eşyası ve adak nesnesi olarak karşımıza çıkan bu kaplar, çoğunlukla şöenlerde içki içme, sıvı aktarma, bazen de libasyon ve depolama için kullanılmıştır. Hayvan biçimli kaplarla ilgili en önemli sorunlardan biri adlandırmadır. Arkeoloji literatürüne bakıldığında bu kapların farklı çalışmalarda farklı adlarla anıldığı görülmektedir. Bu farklılıklar daha çok işlev, form ve literatüre hakim dilden kaynaklanırken bazen de bölgesel ve dönemsel özelliklerin etkisiyle ortaya çıkmaktadır. Kullanılan adların en popülerleri "rhyton", bir diğeri de "bibru"dur. Akkadca "kuş" manasındaki bibru sözcüğü MÖ 2. binyılda Hititler tarafından kullanılırken, rhyton daha sonra Yunanca "akma" anlamına gelen bir sözcükten türetilmiş ve modern literatüre yerleştirilmiştir. Rhyton teriminin bazı kapların ağız ve burun kısımlarında genellikle sıvıyı boşaltma amaçlı ikincil bir delik bulunması dolayısıyla önerildiği kabul edilmektedir. Ancak söz konusu terim zamanla boşaltma deliği bulunmayan kaplar için de kullanılmaya başlamış ve bu durum adlandırma konusundaki tartışmayı daha da karmaşık hale getirmiştir. Bu noktadan hareketle hazırlanan bu çalışmanın amacı, rhyton ve bibru terimlerinin kullanım alanlarını ve rhyton teriminin terminolojiye hakimiyetinin nedenlerini belirlemek, kapların işlev ve formlarının adlandırmaya etkisini incelemektir. Bu kapsamda Yakındoğunun farklı bölgelerinden hayvan biçimli kapları ele alan araştırmalar ve tartışmalar irdelenmiş, soruna ve nedenlerine ilişkin bütüncül bir bakış açısı ortaya konularak çeşitli öneriler getirilmiştir.

ANAHTAR KELİMELE

Anahtar kelimeler : Hayvan biçimli kap, zoomorfik kap, rhyton, bibru, adlandırma.

The problem of naming animal-shaped vessels: A discussion on function, form, and terminology

ABSTRACT

Animal-shaped vessels first appeared in Mesopotamia and Anatolia in the Neolithic Period and later spread to other Near Eastern cultures. These vessels, encountered as diplomatic gifts or grave goods and votive items in the context of religious ceremonies, were mainly used for drinking and transferring liquid at feasts and sometimes for libation and storage. One of the most important problems regarding zoomorphic vessels is nomenclature. When we look at the archaeological literature, it is seen that these vessels are referred to by different names in different studies. These differences are mainly due to the function, form, and language that dominate the literature, and sometimes, they emerge under the influence of regional and periodical features. The most popular of the names used is "rhyton", and another is "bibru". While the Akkadian word bibru, meaning "bird," was used by the Hittites in the 2nd millennium BC, rhyton was later derived from a Greek word meaning "to flow" and placed in modern literature. It is accepted that the term rhyton is suggested because some vessels usually have a secondary hole in the muzzle to drain the liquid. However, over time, the term began to be used for also vessels without a drain hole, and this has further complicated the discussion on naming. The aim of this study prepared from this point of view is to determine the usage areas of the terms rhyton and bibru and the reasons for the dominance of the term rhyton in terminology, to examine the effect of the function and form of the vessels on

Atf: Sonkaya, A. K. (2024). Hayvan biçimli kapları adlandırma sorunu: İşlev, form ve terminolojiye dair bir tartışma. *Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 14(2), 706-724. <https://doi.org/10.48146/odusobiad.1318844>

nomenclature. In this context, research and discussions dealing with animal-shaped vessels from different regions of the Near East were examined, and some suggestions were made by presenting a holistic perspective of the problem and its causes.

KEYWORDS

Animal-shaped vessel, zoomorphic vessel, rhyton, bibru, nomenclature

Giriş

Arkeoloji araştırmaları birçok bilinmeyişi ortaya çıkardığı gibi verilerin tanımlanması ve yorumlanması konusunda bazı yeni soru ve sorunlara da kapı aralamaktadır. Disiplinin çeşitli alanlarında zaman zaman yaşanan nesnelere adlandırma sorunu "literatüre hâkim diller çerçevesinde kalmak koşuluyla" çoklu unsurların etkisi altında veya orijinal-yapay, metin-bağlam, tipoloji-işlev gibi düalist eksenler üzerinde cereyan etmektedir. Modern araştırmalarda Antik Çağ heykeltıraşlığına ait figürlere veya figür tiplerine verilecek adların belirlenmesinde yazıt, buluntu yeri, müze, öncü bir heykel, statü, meslek, işlev ve sanatsal üslup gibi çeşitli unsurlar etkili olabilmekte iken, seramik alanında birçok kap formu henüz üretildikleri dönemde tipoloji ve işlevlerine göre sınıflandırılarak adlandırılmıştır. *Depas*, *hydria*, *amphora* vb. formların adları bu usulle ve günümüzde kullanıldığı şekliyle antikçağda belirlenmiştir (Hruby, 2010, s. 195 vd.).

Konu hayvan biçimli (*zoomorphic*) kaplar olduğunda ise heykeltıraşlık ve seramiğin diğer türlerindeki yardımcı unsurların çoğundan yoksun olunması ve formlar arasında salt bir uzuvdan tam vücuda değin değışen büyük tipolojik farklılıklar bulunması, adlandırma konusunu karmaşık bir soruna dönüştürmektedir. Metinlerin yokluğunda bağlam analizinden çıkarılan sonuçlar öznel olabilmekte, düşünsel sınırlar ile kültürel önyargıların etkisi altında kalabilmektedir (Koehl, 2018, s. 46). Keza hayvan biçimli kap formları ilk aşamada uygulama alanına dâhil edilen (boğa, aslan, koç vs.) hayvan sayısı kadar çeşitlenmekte; bedensel farklılıklar bir kenara bırakılıp türler kendi içinde tek bir form olarak değerlendirildiğinde bile kaplar birçok farklı tipe ayrılabilir. Geniş bir coğrafyaya ve uzun bir sürece yayılan buluntu bağlamları dolayısıyla hayvan biçimli kapların Ön Asya Arkeolojisinden Mısırbilime, Hititolojiden Klasik Arkeolojiye değin bir çok bilim dalının inceleme alanına girmesi adlandırma ve tanımlama gibi temel konularda birbirinden farklı bakış açılarına zemin oluşturmaktadır.

Doğu Akdeniz ve Yakındoğu kültürlerinde Neolitik Dönem'den itibaren üretilen hayvan biçimli kaplara ilişkin özel olarak kullanılmış *bibru* gibi bazı adlarla ilkin Hitit metinlerinde karşılaşılma (Coşkun, 1969, s. 1 vd.) birlikte bu adların literatürde gereğince yer bulamamış olduğu gözlenmektedir. Coşkun'un daha önce, Hitit kültüründe adı var olmasına rağmen modern zamanlarda Yunan dilinden türetilmiş terimlerin kullanılmasını eleştirmek suretiyle dile getirdiği sorun elli yılı aşkın sürede daha da büyümüş; kapların (yazılı metinler, tipolojik ayrıntılar, işlev vb.) neye göre ve nasıl adlandırılacağı konusundaki yaklaşımlar çeşitlenmiştir. Örneklerin bolca ele geçtiği Anadolu, Mezopotamya, Mısır, İran ve Yunanistan kültürlerine yönelik araştırmalar daha çok hayvan biçimli kapların tipolojik, morfolojik veya sembolik özelliklerine ilişkindir. Bu kapsamda yorumlar genellikle köken ve gelişim, tip ve ait olduğu grup, form ve yapıldığı malzeme, betimlenen hayvan ve sembolize ettiği tanrı ile kabın kullanım amacı ve bölgelerarası siyasi, dinî ve kültürel etkileşimdeki rolü ağırlıklı olmak üzere esere ilişkin belirli hususlara öncelik vermektedir (Diler, 1998, s. 19 vd.; Yener, 2007, ss. 217-224; Metz ve Schiller, 2011, s. 233 vd.; Treister, 2015, s. 23 vd.; Yiğitpaşa, 2015, s. 108., Tab. 1; Koehl, 2018, s. 46 vd.). Bu geniş yelpaze içinde kapların adlandırılması konusu arkeolojik bakımdan Karo (1911), Coşkun (1969, 1972, 1995) ve Koehl (2006; 2013) gibi araştırmacıların bazı yayınlarındaki genel bilgiler dışında tâli araştırma alanı düzeyinde kalmış ya da bu ayrıntı çoğu zaman bölgesel-kültürel özellikler yeterince dikkate alınmadan genellemeye tabi tutulmuştur. *Rhyton* terimi üzerinde gerçekleşen söz konusu genellemelerin sıklıkla, diğer değışkenlere bakılmaksızın kabın genellikle ön-alt kısmında bir yerde bulunan deliğin (akıtma) işlevine ve bazen de uzuvların oluşturduğu tipolojik özelliklere dayalı olarak, Hitit metinlerinde hayvan biçimli kapları adlandırmak için kullanılan *bibru*

da (Coşkun, 1972, s. 90-91; Kahya, 2017, s. 48 vd.; Sipahi, 2019, s. 288) dâhil olmak üzere hayvan biçimli kap türlerinin bütün örneklerine teşmil edilebildiği görülmektedir.

Özetle Anadolu, Mezopotamya, Yunanistan, İran ve Mısır'ı kapsayan geniş bir alanda ele geçmekte olan hayvan biçimli kapları adlandırma konusunda arkeoloji literatüründe gözlenen sorunlara odaklı bu çalışmada; *rhyton* ve *bibru* terimlerinin kullanım alanları, *rhyton*'un terminolojiye hâkimiyetinin nedenleri ve bunun karşısında *bibrunun* konumu, işlev ve formun kapları adlandırmaya etkisi konuları Doğu Akdeniz'in farklı bölgelerinden örnekleri ele alan araştırma ve tartışmalar ışığında irdelenmiş, soruna ve nedenlerine ilişkin bütüncül bir resim ortaya konularak bazı öneriler getirilmesi amaçlanmıştır.

Hayvan Biçimli Kapları Adlandırma Sorunu

Üzerinde bazen ikinci(l) bir delik bulunan (çift akıtacaklı), herhangi bir seramik formu² veya kısmen yahut tam hayvan biçimindeki figüratif kaplar literatürde *beaker* (kupa, bardak), *situla* (bakraç), *bucket* (kova), *vessel* (kap) gibi formlarına uygun sözcüklerle veya bunların *zoomorphic/theriomorphic*, *animal-shaped/headed vessel/beaker/bucket* (hayvan biçimli kap/kupa/kova) şeklinde tanımlandığı tipolojiye dayalı adlarla, bazen de *drinking vessel/pot* (içki kabı), *pouring vessel/pot* (dökme/libasyon kabı), *storage vessel* (depolama kabı) olmak üzere işleve matuf sözcük gruplarıyla anılır. Arkeolojik terim olarak en sık karşılaşılan kullanımlar ise *rhyton* ve *bibru* kavramlarıdır (Bkz. Karo, 1911, s. 250 vd.; Shepherd ve Ternbach, 1966, s. 292; Coşkun, 1969, s. 2 vd.; Curtis, 2000, s. 193; Yener, 2007, s. 218; Ebbinghaus, 2008, s.181 vd.; Metz ve Schiller, 2011, s. 237; Koehl, 2006, s. 5 vd.; 2013, s. 238 vd.).³

Adlandırma konusundaki sorun, hayvan biçimli kaplar özelinde, temelde kap üzerinde ikinci bir delik olup olmadığı, varsa genellikle kabın alt kısmında bulunan daha küçük bu deliğin kullanım biçimi ve amacının ne olduğuna yönelik formal ve işlevsel sorunlar ve bu sorunlar ile literatüre hâkim dillerin terminolojiye etkisi üzerinde ortaya çıkmaktadır. Deliklerin işlevine göre yapılan adlandırmalar ayrıca kabın "libasyon için mi, yoksa içmek için mi kullanıldığı" sorusu ekseninde yoğunlaşmış; kap formunda hayvanın hangi uzuvlarının mevcut olduğuna dair forma ilişkin tartışmalar da adlandırma konusunda etkili olagelmıştır. Bu nedenle adlandırma sorununun ele alınmasında söz konusu iki husus önem arz etmektedir.

Hayvan biçimli kaplar üzerine önemli çalışmalar yapan Koehl, bu kaplar için *rhyton* teriminin ilkin Karo ve Buschor tarafından 1910'larda önerildiğini belirtmekle birlikte (Karo, 1911, s. 250 vd.; Buschor, 1919, s. 26-33; Koehl, 2013, s. 238-239), terimin daha önceden de kullanılıyor olduğu, 19. yüzyıldaki bazı yayınlardan anlaşılmaktadır; 1872'de Capua'da bir mezarda bulunmuş ve MÖ 440 civarına tarihlenen sfenks biçimli bir kap formunun *rhyton* olarak adlandırılması bunun bir örneği olarak gösterilebilir (Murray, 1881, s. 1-5). Daha sonra 1911'de Karo, hayvan biçimli kapların form ve işlevlerine ilişkin makalesinde tam bir hayvan vücudu ya da başından oluşan bu

² Çift akıtacaklı fakat hayvan biçimli olmayan kaplar işlevleri dolayısıyla *rhyton*lar kapsamında değerlendirilmelerine (Karo, 1911, s. 252 vd.; Shepherd ve Ternbach, 1966, s. 294; Koehl, 2006, s. 21 vd. Pl. 9-20) karşın bu çalışmaya dâhil edilmemiştir. Zira boşaltma deliği genellikle dip kısmında bulunan normal bir seramik formundaki bu kaplar adlandırma konusunda zaten herhangi bir sorun oluşturmamakta, bunların *rhyton* olarak adlandırılmasında kabın formunun figüratif olup olmadığına bakılmaksızın sadece boşaltma deliğinin varlığından hareket edilmektedir. Aynı şekilde herhangi bir insan uzvu veya ayakkabı gibi bir eşya biçimindeki kaplar (Özgüç, 2005, s. 185, Fig. 215-216; Türker ve Çizikçi, 2017, s.3-6, Res. 2) da çalışmaya dahil değildir. Çalışmada ele alınan tartışma aynı işleve sahip ve/fakat hayvan biçimli olan kaplar için "başka seçenekler bulunmasına rağmen neden *rhyton* adının tercih edildiği" sorusundan kaynaklanmaktadır.

³ Hitit metinlerinde geçen *bibrunun* yanı sıra, Asur metinlerinde hayvan biçimli kaplardan *situla* ve *beaker* formundakilerin aslan başlı olanları için *SAG.DU.UR.MAH* ifadesi de geçer; ancak bu ifade modern literatürde yaygınlık kazanmamıştır (Deller, 1985, s. 327 vd; Curtis, 2000, s. 194; Zilberg, 2016, s. 388). Bendall'ın bir Linear B ideogramına atıfla, *prokhowos* denilen bir kap adıyla hayvan biçimli kap olarak *rhytonun* kastedilmiş olabileceği düşüncesi henüz zayıf bir öneri olmaktan öteye geçememiştir (Bendall, 2016, s.51). Geç dönemlerde, özellikle Orta Çağ'da, ritüeller öncesinde el yıkamada kullanıldığı düşünülen bazı hayvan biçimli kaplar ise Latince *aqua* (su) ve *manu* (el) sözcüklerinden türetilmiş *aquamaniles* terimi ile adlandırılmaktadır (Ghirshman, 1962, s. 79; Musil, 2018, s. 275 vd. Obr. 2-4).

farklı kap formu için alttaki, yaygın görülen akıtma deliğinden dolayı, işleve atfen Yunancada "akmak" anlamındaki "ῥέω" (*reo*) fiilinden türetilmiş "ῥυτόν" (*rhyton*), (çoğulu *rhyta*) terimini önermiştir (Karo, 1911, s. 254 vd.). Kapları önce hayvan biçimli ve hayvan biçimli olmayan *rhyton*lar olarak ikiye ayıran Karo, hayvan biçimli olanları baş biçimliler ve tam hayvan vücutlu olanlar şeklinde alt gruplara ayırmıştır (Karo, 1911, s. 249 vd.; Koehl, 2006, s. 5-6). Karo'dan itibaren *rhyton* terimi tipolojiyle tutarlı bir yaklaşım benimsenerek ele alınmaya çalışılmış ise de bu tercihin *bibru* gibi diğer seçenekler dışarıda bırakıldıktan sonra yapılmış olması daha sonra bazı sorunlara neden olmuştur. Zira *rhyton* teriminin önerildiği sıralarda, Boğazköy'deki Hitit metinlerinde hayvan biçimli içki kapları için *bibru* diye bir sözcüğün kullanıldığı bilgisi henüz keşfedilmemiştir. Yaklaşık aynı dönemde, 1917'ye değin Hrozný'nin Hitit dilinin çözümü ve tabletlerdeki metinlerin okunmasıyla meşgul olduğu anlaşılmaktadır (Hrozný, 1917; Alp, 2001, s. 4; Kahya, 2017, s.48-49). Dolayısıyla 1920'lerden itibaren Yakın Doğu arkeologları da hayvan biçimli kap formları için eldeki tek seçenek olan *rhyton* terimini benimsemişlerdir. Oysa 1952'de Linear B'nin çözülmesinden sonra bile, Ege dünyasında birçok Myken kap formunun adı öğrenilmiş olmasına rağmen *rhyton* bunlar arasında yer almamıştır (Koehl, 2013, s.239, dn. 6; Bendall, 2016, s.51). Yine de araştırmacılar, tamamen veya kısmen hayvan biçimi yansıtan kaplar için *rhyton* sözcüğünü kullanmaya devam etmişlerdir. Tuchelt, Hitit belgelerinde bu tür kapların *bibru* ve *gu* şeklinde tanımlandığını belirtmekle beraber doldurma ve boşaltma delikli olanları için *rhyton* sözcüğünü kullanmıştır (Tuchelt, 1962, s. 14 vd. 50-51). Carruba (1967, s. 88 vd.) ve Hoffmann da (1997, s. 4 vd.) Tuchelt'e benzer şekilde hayvan biçimli kap formları için *rhyton* terimini tercih etmiştir. Diler (1998, s. 20, dn. 5) ise *rhyton*un tüm özelliklerini taşıdığını belirttiği bir grup esere ilişkin incelemesinde Tuchelt'e atıfla hayvan biçimli kapların, ayrı bir kullanım özelliği sağlayan sıvı doldurma ve boşaltma deliklerinin genellikle *rhyton* olarak adlandırıldığını belirtmiş ve bu özelliklerin hayvan biçimli kap ile *rhyton* ayırımında dayanak noktası kabul edilmesine karşın Wilkinson'u (1967, s.5) örnekleyerek sıvı boşaltma deliksizlere de *rhyton* denilebildiğini ifade etmiştir (Diler, 1998, s.20, dn. 5).

Örneklenen kullanımlardan da anlaşıldığı üzere başlangıcından itibaren hayvan biçimli kapların formları ve üzerlerindeki doldurma ve boşaltma delikleri, adlandırma ve işlev konularında belirleyici unsurlar olarak değerlendirilmiş, alternatifin bulunmadığı bir dönemde türetilen Yunanca *rhyton* kavramı zamanla terminolojiye yerleşmiştir. Bu durum söz konusu kapların adlandırılmasına etki eden işlev ve form konuları ile bunlar arasındaki ilişkilere bakmayı gerektirmektedir.

İşlev, Form ve Terminolojiye Dair Tartışmalar

Kimyasal analizlere göre, hayvan biçimli kapların içlerine ortaya çıktıkları Neolitik Dönem'den itibaren hoş kokulu yağ, parfüm, olasılıkla katı yakıt ve balmumu (Marangou ve Stern, 2009, s.397 vd.), MÖ 2. binden sonraki örneklere ise şarap, bira ve kurbanlık ekmek gibi maddeler konulmuştur (Coşkun, 1969, s. 14 vd; Coşkun, 1972, s.97; Sipahi, 2019, s.289). İşlev açısından genellikle içki ve libasyon kabı şeklinde yorumlanan kaplar bazen kepçe şeklindeki *kyathos* vb. bir kaptan *phiale* gibi bir diğer kaba aktarma kabı (Bothmer, 1962, s. 154; Koehl, 2006, s. 281; Lafli, 2020, s. 285), nadiren de çeşitli sıvıları depolama kabı (Sipahi, 2019, s. 289) olarak ikincil kullanımlara sahip olmuştur. İçme, libasyon yapma, aktarma ve depolama şeklinde dört temel işleviyle öne çıkan hayvan biçimli kaplar kullanım amaçlarına göre dini törenlerde, tanrıya karşı işlenen suçtan arınmada, hediyeleşmede ve günlük yaşamda olmak üzere yine dört grup halinde değerlendirilmiştir (Sipahi, 2019, s. 290).

Hayvan biçimli bir kabın işlevini en fazla etkileyen formal özellik, büründüğü hayvan biçiminden ziyade, üzerinde ikincil bir deliğin var olmasıdır. Bu tür kaplar ilk bakışta boşaltmanın yukarıdan ve farklı bir delikten gerçekleştirildiği ibrik veya demlik gibi seramik formlarını hatırlatır (Uzunoğlu, 1978, s. 181 vd. Şek. 2; Özgüç, 1988, Res. 64; Özgüç, 2005, s. 158, Fig. 177; Gerçek, 2020, s. 95, Res. 4-5, 4.11; Metin, 2021, s. 578 vd. Fk1-7). Bunların hayvan biçimli olanları bazen libasyon kabı olarak da anılmakla birlikte bu düşünce tartışmalıdır (Ayers, 2015, s. 1948). Zira Hititlere ait mühür ve kabartmalar libasyonun hayvan biçimli kaplarla değil gaga ağızlı testilerle yapıldığını

(Görsel 1) ortaya koymuştur (Alp, 1967, s.515; Uzunoğlu, 1978, s.181, Şek. 2; Özgüç, 1988, Res. 64; Gerçek, 2020, s. 95; Taracha, 1996, s. 72, 77, Fig. 1).

Yine de, işlev açısından hayvan biçimli kaplarla ilgili sorunları çözebilecek tarihsel metinler ve arkeolojik alandaki ikonografik betimler nadir, birkaç kültürle sınırlı ve içerik bakımından zayıftır. Bu nedenle bulgu, bağlamına göre bir mezar, ev veya sarayda ele geçmiş olmasına dayalı olarak çeşitli anlamlar ve işlevsel özelliklerle açıklanabilmekte; toplumsal ve kültürel özelliklere göre yorumlanabilmektedir. Örneğin Yunan kültür bölgesinden bir kap, kültürel ya da dinî bir mekânda bulunmuşsa libasyona, bir ziyafet etkinliğinin yapıldığı ortamda ele geçmişse içmeye yönelik olarak değerlendirilmektedir (Koehl, 2018, s. 46). Hitit metinlerine göre ise *bibru* olarak adlandırılan hayvan biçimli kaplar bir kült odası ya da dinî mekânda bulunsa dahi bu durum libasyon işleviyle ilişkilendirilmemekte, bunların törenlerde kral ve kraliçe tarafından (tanrı huzurunda) içki içmek veya "tanrıyı içmek" amacıyla kullanıldığı vurgulanmaktadır (Coşkun, 1972, s. 90-91; Koehl, 2013, s. 243; Kahya, 2017, s. 48 vd; Sevinç-Erbaşı, 2022, s. 335). Hattuşa'da ele geçmiş, keçi ve boğa biçimli ve salt doldurma delikli kulplu kaplar (Schachner, 2019, s. 835 vd. Şek. 3-4), bu türün içkiyi doğrudan kabın dudak kısmından içmek için kullanıldığı bilgisini arkeolojik açıdan destekler niteliktedir (Görsel 2).

Hayvan biçimli kaplar tipolojik açıdan değerlendirildiğinde ise, bunların forma uygulanan hayvan türlerinin sayısınca çeşitlendiği, tipolojinin oldukça geniş bir yelpazeye dağıldığı görülmektedir. Bu durum 20. yüzyılın başından bu yana Anadolu, Yunanistan, İran, Mısır ve Mezopotamya için geliştirilmiş tipolojilerde gözlenebilmektedir (Karo, 1911, s. 250 vd; Bittel, 1976, s. 10; Koehl, 2006, s. 13 vd.; Manassero, 2010, s. 242-247 vd.; el Kady, 2010, s. 53 vd.; Özgüç, 2005, s. 167 vd.; Sipahi, 2019, 286 vd.). Bununla birlikte farklı bölgelere bütüncül bir perspektifle bakıldığında, formların genellikle baş çoğunlukta olmak üzere vücudun bir uzvu, tamamı veya boynuzla birleştirilmiş protomu şeklinde öne çıktığı görülmektedir. Bu kapların duruşları formlarına göre oldukça çeşitlilik göstermekle beraber hayvan türlerine veya mevcut uzuvlara göre bazı biçimler özellikle dikkati çeker: Bunlar arasında tam vücut olup dört ayağı üzerinde duranlar (Yiğitpaşa, 2015, s. 92 vd. Res. 6-10), çökmüş dört ayaklılar (Özgüç, 2005, s.174, Res. 195), ön ayakları üzerine çökmüş (bazen biniciyle beraber heykel gibi biçimlendirilmiş) protomlular (Stern, 1982, s.37 vd. Fig. 1, Pl. 4:a; Treister, 2015, s. 39-40, Fig. 8-20), protomlu boynuz formlar (Diler, 1998, s. 27, Res 12; Treister, 2010: 225, Fig.1), destek ayakları üzerinde duranlar (Çizikçi, 2018, s. 1653-1655, Res. 2-3), boynu (Gunter ve Jett, 1992, s. 46) veya karnı üzerinde dengede duranlar (Lafli, 2020, s. 286, Fig. 3), kupa gibi zemine ters kapatılanlar (Schachner, 2019, s. 835 vd. Şek. 3-4) ve askıya veya duvardaki bir çiviye asılanlar (Young, 1981, s. 101, 121, Fig. 66, Pl. 44c; Ebbinghaus, 2008, s. 183; Tavukçu ve Sonkaya, 2022, s. 69, Res. 1) kapların duruşları açısından öncelikle sayılabilir. Erken dönem örneklerinde kaide bulunmazken (Bache, 188, Fig. 8) sonraki bazı kaplarda bunun eklendiği görülür (Hoffman, 1989, s. 21-24; Topper, 2012, s. 87 Fig. 31). Kullanım kolaylığı sağlamak amacıyla forma kulp uygulanan örnekler de mevcuttur (Hoffmann, 1989, s. 149, Fig. 1a-b, 17a, 18a; Ebbinghaus, 2001, s. 384, Fig. 2; Schachner, 2019, s. 835 vd. Şek. 3-4).

Form ve işlev ilişkisi bağlamında boşaltma deliği doğal olarak kabın tam dibinde olmasa da, figürün kuyruk kısmında yer aldığı nadir örnekler (Çizikçi, 2018, s. 1653) dışında hayvanın ağız, burun, diz, ayak, göğüs gibi ön tarafında, yere yakın bir uzvunda bulunmaktadır (Metz ve Schiller, 2011, s. 233 vd. Fig. 1-2; Tavukçu ve Sonkaya, 2022, s. 69-70, Res. 5). Bu durumda kap hafifçe dik ve dengede tutularak veya deliğin parmakla tıkanmasıyla içteki sıvının boşalması engellenebilmekte (Metz ve Schiller, 2011, s. 239), gaga ağızlı testilerle yapılan libasyon esnasında görüldüğü gibi (Alp, 1967, s. 515 vd. Res. 1-4) öne doğru iyice eğimlendirilerek sıvı boşaltılabilmektedir. Genelde çapı 1 cm'yi geçmeyen ve bu hâliyle doldurma deliğinden çok daha küçük olan ikincil delik (Görsel 3), boşaltma işlemini doldurma deliğine nazaran daha yavaş gerçekleştirir. Geniş açıklıktan hazneye doldurulan su basınçla dar bir delikten fişkırlarak çıkar. Deliğin çoğunlukla aşağıda olmasından dolayı içecek kişinin kabı ağız hizasından yukarıya kaldırıp aşağıya doğru boşaltması gerekmektedir (Shepherd ve Ternbach, 1966, s. 300-302, Fig. 14B). Bu tür kaplar içlerinde sıvı bekletilmesi mümkün olmayacağından dolayı deliğe tıkama

yapılmadağı takdirde boynuz biçimli kaplar gibi (Koehl, 2006, s. 264, Ilust. 11) depolamaya da elverişli değildir. Forma dayalı bu özellikleriyle söz konusu hayvan biçimli kaplar depolama ve libasyon işlevinden çok Hitit dinî törenlerinde içki içmek amacıyla kullanılan kaplara yakınlık gösterir. Hayvan biçimli Hitit kapları, Urartu ve Akhaemenid gibi kendilerinden sonra gelen uygarlıkların eserlerini etkilemiştir (Diler, 2004, s. 286). Virginia Güzel Sanatlar Müzesi'nden kulplu, ayaklı, koçbaşı biçimli ve Basel Antik Sanat Galerisi'nden kulplu, boğa başı biçimli Akhaemenid kapları (Hoffmann, 1989, s. 149, Fig. 1a-b, 17a, 18a) bu durumu örnekler. Bezemelerinde Akhaemenid dünyasında bir Yunan kahramanını yansıtan bu kaplar, içme işlevine uygun tipolojik yapıları dolayısıyla esasen Hitit geleneğinin bir devamı niteliğindedir. Keza bu kaplar *rhyton* olarak adlandırılmış olsalar da formlarına ek olarak friz kuşaklarında işlenen ana temanın ziyafet sahneleri olması, Akhaemenid şölenleri kadar Hitit dini törenlerindeki içki içme eylemini ve dolayısıyla Hitit *bibrularını* hatırlatır.

Doğu'dan esinlendiğı kapları kendi sanatsal üslubu içinde yoğuran Minos Uygarlığı'nda ise altın ve gümüşten yapılmış hayvan biçimli kaplar hayvanın ağız kısmında ikincil bir deliğe sahip iken bazı pişmiş toprak örneklerde bu delik yer almaz. Hoffmann, üzerinde boşaltma deliği bulunmayan kapların işlev olarak içmeye elverişli olmadığını ve kutsal adak veyahut mezar hediyesi olarak değerlendirilmiş olmaları gerektiğini ileri sürmüştür (Hoffmann, 1997, s. 4 vd.). Tersinden bakıldığında bu görüş boşaltma deliğinin içmeye yönelik olduğu ve söz konusu deliğin bulunmadığı kapların libasyon amacıyla da kullanılamayacağı anlamına gelmektedir. Yani Hoffmann'a göre boşaltma deliğinin bulunmadığı kaplarla doldurma deliğinden ne içki içme ne de libasyon yapma işlevi görülebilir; bunlar sadece hediye olarak değerlendirilmiştir. Bununla birlikte bulgular (Schachner, 2019, s. 835 vd. Şek. 3-4) boşaltma deliğinin yer almadığı hayvan biçimli kapların da içmek için kullanılabilmesine işaret etmektedir. Boşaltma deliğinin bulunmadığı bazı Hitit ve Urartu kaplarının Asur örnekleri gibi kadeh şeklinde kullanılmış olabileceği düşünülmektedir (Diler, 1998, s. 24-25, dn. 16). Bu çerçeveden bakıldığında söz konusu kapların boşaltma deliğini gerektirdiği düşünülen *rhyton* tanımına (Karo, 1911, s. 249 vd; Tuchelt, 1962, s. 14 vd. 50-51) esasen uygun olmadığı sonucu çıkmaktadır. Bu da *bibru* teriminin kullanımına dayanak noktası olan Hitit metinlerinin formal ve dolayısıyla işlevsel özelliklerle desteklendiği sonucunu vermektedir. MÖ 5. ve 4. yüzyılda Attika ve Güney İtalya'da üretilmiş ve başlangıçta boşaltma deliğinin bulunmadığı kırmızı figürlü hayvan başlı kapların büyük bir kısmının doğrudan doldurma deliğinden içilerek kullanılmış olduğu düşüncesi de (Ebbinghaus, 2001, s. 385) bu görüşü destekler.

Her kabın işlevi tam olarak bilinmemekle birlikte genel olarak işlevin de formu etkilediği kabul edilmektedir (Reeves, 2003, s. 35). Bir diğer deyişle kapların şekillenmesi süreci, üretim öncesinde ihtiyaca göre öngörülen işlevin formun biçimlenişini etkilediği bir müteakabiliyete dayalı olarak tezahür eder. Nitekim tipleri form ve işlevlerine göre ayıran Koehl de bu konuda Karo'nun yaklaşık yüz yıl önceki görüşünü benimseyerek formun işlevi takip ettiğini belirtmektedir (Koehl, 2006, s. 2, 5-6).

Kapların metalden yapılmış olanları törenlerde içki içmenin yanı sıra krallar arasında hediyeleşmede de kullanılmıştır. Örneğin Hitit kralları Mısır'a hayvan biçimli kapları hediye olarak göndermiş (Metz ve Schiller, 2011, s. 238-239); aynı şekilde Alashiya kralları Hitit krallarına bu eserlerden hediye etmiştir (Knapp, 1980, s. 43-47). Mısır'da ele geçen bazı görsel bulgular Hititlerle olan etkileşimin ardından burada hayvan biçimli metal kapların yapımı ve kullanımına ilişkin yaşanan gelişmeleri somutlaştırmaktadır (Lefebvre, 1920, s. 51-52, Pl. VII-VIII). Alttan ikincil deliği bulunan kapların Mısır'da nasıl bir işlev gördüğü tam olarak bilinmemekle beraber, Thutmosis III döneminde (MÖ 1479-1425) ordu komutanı olarak görev yapmış Horemheb'in mezarındaki resimlerde görülen bazı kapların bir elle alttan kapatılarak tutulması nedeniyle bunların diplerinde bir boşaltma deliği olduğu ve şölenlerde şarabın bir diğer kaba dökülmesi için kullanıldığı düşünülmektedir (Brack ve Brack, 1980, s. 8 vd; Metz ve Schiller, 2011, s. 239). Nitekim sahnedeki diğer kapların aşağıya doğru genişleyen kaideleri bunların alttan avuçla

kavranmasını imkânsız kılmakta, bu da söz konusu kaplarda boşaltma deliği olmaması ihtimalini güçlendirmektedir.

Mısır mezarlarından ele geçen bulguların yanı sıra Asur Kralı II. Sargon'un Khorsabad'daki sarayının kabartmaları (Görsel 4) ve Gordion'dan ele geçen *situlalar* (Görsel 5) hayvan biçimli kapların işlevine dair benzer düşünceleri desteklemektedir (Botta ve Flandin, 1849, Pl. 76; Ebbinhaus, 2008, s. 182-183). Söz konusu bulgulara göre kaplar şarap, bira ve bal şurubu gibi sıvıları büyük kazanlardan alıp şölenlere katılanlara dağıtmak için, yani aktarmada kullanılmıştır. Khorsabad'taki görsellerle oldukça benzer form yansıtan Gordion örneklerinde aktarma işlevine uygun şekilde ve bronz kaplarda yaygın olduğu üzere boşaltma deliği bulunmaz. Zira geniş ağızın dudak kenarına tutturulmuş yarım halka biçimli sarkaç kova kulpundan tutularak taşınan *situlayı* tümleyen hayvan başı, aşağıya sarkan kısımda kalmaktadır. Bu biçimiyle hayvan başlı *situlalar* içmek için ikincil bir deliğin yer aldığı salt baştan oluşan veya protomlu boynuz biçimli gümüş kaplardan (Shepherd ve Ternbach, 1966, s. 301, Fig. 11-14; Treister, 2015, s. 73, Fig. 26, 3) ayrılır. Dolayısıyla Asur ve Frig hayvan başlı kap örnekleri içmeye elverişli değildir; öyle olsa bile bu işlevin gerçekleşmesi ancak kabın kupa şeklinde tutularak geniş ağız kenarından mümkündür. Bu ise sarkaç kulplar dolayısıyla zahmetlidir.

Yukarıda ele alınan verilere göre hayvan biçimli olup üzerinde ikincil bir deliği bulunmayan kaplar için en uygun kullanım amacı libasyon veya depolama değildir. Genellikle diğer kaplara nispeten daha küçük boyutlarda olmaları da (Coşkun, 1972, s. 90-91; 1995, s. 37-38) bu görüşü destekler. Dolayısıyla bu eserlerin Anadolu-Mısır ve Anadolu-Asur ilişkilerinde olduğu gibi diplomatik alanda hediyelik eşya (Curtis, 2000, s. 194; Ebbinhaus, 2008, s. 181 vd.) veya Yunan kültüründe örneklediği üzere mezar hediyesi olarak değerlendirildiği, en sık şekilde İran'dan Yunanistan'a değin geniş bir coğrafyada karşılaştığı biçimde şölenlerde ve dini törenlerde içki kabı olarak kullanıldığı (Koehl, 2006, s. 14, Ilst. 8), ya da Asur ve Frig hayvan başlı *situlalarıyla* ortaya konulduğu gibi aktarma (Ebbinghaus, 2008, s. 182) işlevi gördüğü anlaşılmaktadır.

Hayvan biçimli kapların bazıları üzerinde boşaltma deliği bulunması ve bu deliğin libasyona yönelik olarak sıvıyı akıtmak amacıyla açıldığı düşüncesi dolayısıyla Karo (1911, s. 254 vd.), Tuchelt (1962, s. 14 vd. 50-51) ve Hoffmann (1997, s. 4 vd.) gibi araştırmacılar bu kapları *rhyton* şeklinde adlandırmıştır. Bu durum söz konusu kapları adlandırma temelinde form ve işleve dair bazı soruları akla getirmektedir: "Libasyon veya içme eylemini gerçekleştirebilmek için boşaltma deliği bir zorunluluk mudur?", ya da "Doldurma deliğinden boşaltma yapılamaz mı?"

Araştırmacılar bu soruların yanıtlarına ilişkin arkeolojik bulgulara dayalı bazı öneriler getirmişlerdir. Ege'nin hayvan biçimli kaplarına ilişkin kapsamlı çalışmalar yapan Koehl, Mezopotamya Erken Hanedanlık Dönemi ve Anadolu Orta Bronz Çağı mühürleri ile Hattuşa'dan Geç Bronz Çağı rölyef vazoları üzerinde görülen, insanların dar boyunlu kapların ağızlarına sokulan uzun kamışlarla sıvı tükettiklerine dair tasvirlerle dayanarak, hayvanların sırt kısımlarındaki açıklığın hem doldurma hem de içme amaçlı olduğunu ve diğer deliğin sadece boşaltma amaçlı olarak değerlendirilmesinin yanlış olacağını ileri sürmüştür (Koehl, 2018, s. 52, Fig. 46, 52, Fig. 2.6). Bu savını libasyonun arka akıtacaklı, dar boyunlu testilerle yapıldığını gösteren Hitit arkeolojik buluntuları ve su dışındaki, şarap ve bira gibi çeşitli katkılarla tatlandırılan fermente içeceklerin tümüyle süzülmedikçe uç kısımdaki küçük açıklığı kısa sürede tıkayabilecek olmasıyla desteklemiştir. Ona göre bu küçük delik içmek için değil, fırınlama esnasında patlama ihtimalini ortadan kaldırmak içindir. Koehl, pişmiş toprak eserler için önerdiği bu görüşünü Mycenae'de bir mezarda bulunmuş, Anadolu'dan ithal bir geyik *bibrusuna* dayandırır (Koehl, 2013, s. 240-241). Benzer bir görüş Metz ve Schiller tarafından Mısır'dan bir örnek ışığında ortaya konulmuştur. Onlara göre kap üzerindeki dekoratif hayvan başının içeriden oyulmuş olması fırınlamada çatlama riskine karşı alınmış bir önlem olabileceği gibi sanatçının sıvıyı emzikten akıtmak için yaptığı başarısız bir girişim de olabilir. Esasen Mısır sanatında Hititler'de olduğu gibi sıvının emzikten aktıldığı bir örnek de saptanamamıştır. Hayvan biçimli fakat emziksiz ya da emzikli gibi görünüp deliksiz olan bu tür kaplar *pseudo-rhyta* olarak da tanımlanmıştır (Jäger, 2006, s. 199, 201; 2016; Metz ve Schiller, 2011, s. 239, Fig. 3).

Koehl'in önerdiği, hayvan biçimli kaplardaki sıvının kamış ile içilebildiği düşüncesini destekleyen bulgulara bakıldığında bunların Geç Kalkolitik Çağ'a kadar uzandığı görülür (Görsel 6). Metal, kemik veya kargıdan yapılan kamışların ilk örnekleri Irak'taki Tepe Gawra'da bulunmuş, MÖ 4. binden bir mühür betimi üzerinde görülmektedir; buradaki sahnede pithos benzeri büyük bir küpten uzun kamışlarla içen iki kişi yer alır (Tobler, 1950, Pl. CLXIII:91; Schmandt-Besserat, 2006, s. 188, Fig. 4:91). Aynı yerde kurt başı biçimli bir kap (Bache, 1935, s. 188, Fig. 8) bulunmuş olması hayvan biçimli kapları hatırlatması bakımından önemlidir. Ur'daki kral mezarlarından ele geçmiş bir mühür üzerindeki ziyafet sahnesinde görülen betim, aynı döneme ait benzer bir örneği oluşturmaktadır (Pittman, 1998, s. 79, Fig. 19a-b; Collins, 2003, s. 109, 60c; Hafford, 2019, s. 217-218, Fig. 8.6). MÖ 2. bin Anadolu mühürlerinde veya kabartmalı vazolarında da büyük küplerden kamışlarla içildiğini gösteren örnekler bulunmaktadır (Özgüç, 1965, s. 13, 27, 37, 39, Pl. 23, 25, 39-41, 46, 49b, 71, 80, 84; Koehl, 2013, s. 240). Bu konudaki bir diğer bulgu ise farklı bir bölgeden, Kuzey Kafkasya'nın 19. yüzyıl sonlarında gerçekleşen dikkat çekici arkeolojik keşiflerinden biri olan Maikop Kurganı'ndan gelmiştir. Burada ele geçen altın ve gümüşten uzun, ince borulara ilişkin Trifonov ve arkadaşları tarafından yapılan öneri, bunların aynı kaptan birkaç kişinin birlikte sıvı tüketmesi için kullanılan kamışlar olduğu yönündedir (Trifonov vd. 2022, s. 1-15, Fig. 3-10). Bulgular aynı anda bir veya birkaç kişinin bir kaptan oturarak ya da ayakta içebilmesini sağlayan bu kamışların uçlarına sıvıyı süzmek için süzgeçler takıp çıkarılabildiğini ortaya koymuştur (Trifonov vd. 2022, s. 9-10). Maikop örnekleri, üzerindeki boğa betimleriyle hayvan biçimli kapları akla getirmektedir. Güney Levant bölgesinden üzerinde kamışlarla içmeye uygun biçimlendirilmiş yan yana huni biçimli delikler bulunan MÖ 5.-4. bine ait koç biçimli bir kap (Koehl, 2018, s. 49, Fig. 2.2) kamışla içme uygulamasının en net kanıtlarından birisidir (Görsel 7). Ayrıca Hafaje'den ele geçen hayvan biçimli kaplar ile Warka Vazosu üzerinde görülen aslan ve ceylan biçimli kap betimlerinin (Miller vd. 2016, s. 54, Fig. 1; Koehl, 2018, s. 51, Fig. 2.4, 2.5) sırt kısımlarındaki emzikli açıklık kamışla içmeye elverişli bir form yansıtır. Kültepe'de de sırt kısmında dışa çıkıntılı emzik bulunan aslan ve antilop biçiminde içki kapları ele geçmiştir (Özgüç, 2005, s. 169-171, Fig. 189-191). Söz konusu örnekler, Koehl'in de üzerinde durduğu üzere (2013, s. 240), herhangi bir kaptan içki içilebilmesi için ikincil bir deliğin varlığının tipolojik çerçevede her zaman bir zorunluluk olmadığını, doldurma deliğinden de içilebileceğini ortaya koymuştur.

Öte yandan altta ikincil bir deliğe sahip hayvan biçimli kapları, sadece libasyona elverişli oldukları gerekçesiyle *rhyton* olarak adlandırılan görüşü, doldurma deliğinden kamışla içmenin varlığıyla çürütme çabasına gerek bırakmayan ve bunların esasen birer içki kabı olduğunu kanıtlayan somut görsel örnekler de vardır. Cleveland Sanat Müzesi'nde sergilenen bir Sasani dönemi (MS 4. yüzyıl) altın yaldızlı gümüş kâse üzerindeki sahnede (Shepherd, 1964, s. 87-88, Fig. 25, 27; Shepherd ve Ternbach, 1966, s. 300-302, Fig. 11, 15; Melikian-Chirvani, 1996, s. 87, Fig. 1; Kosmin, 2018, s. 330-331, Fig. 7) elinde tuttuğu hayvan biçimli kabın dudakları arasındaki küçük delikten fışkıran sıvıyı içen bir erkek figürü görülmektedir (Görsel 8). Görselden figürün sağ elindeki kaba içkiyi, sol eliyle koltuk altında tuttuğu tulumdan doldurmuş olduğu anlaşılmaktadır. Bu eylem hayvan biçimli hiçbir kabın libasyonda kullanılmadığını söylemek için tek başına yeterli değilse de en azından kap üzerindeki deliğin sadece libasyona veya fırınlama esnasında deformasyona neden olabilecek riskleri ortadan kaldırmaya yönelik olmadığını, boşaltma deliğinin Hititlerde olduğu gibi daha çok doğrudan içme amaçlı bir uygulama olduğunu (Coşkun, 1972, s. 90-91; Koehl, 2013, s. 243; Bendall, 2016, s. 53) kanıtlamaktadır. Dolayısıyla söz konusu betim, hayvan biçimli kapların libasyon işlevine dayalı olarak *rhyton* terimiyle adlandırıldığı düşüncesini boşa çıkarmaktadır (Ayers, 2015, s. 1948).

Viyana Sanat Tarihi Müzesi'nden MÖ 390 yılına tarihli, kırmızı figürlü bir Atika krateri üzerinde görülen ziyafet sahnesinde de benzer bir durum tekrarlanmakta (Görsel 9); at protomlu kaba doldurulmuş sıvı bu kez atın öne doğru uzanan ayakları arasındaki delikten figürün sol elindeki *phiale*ye köpürerek dökülmektedir (Hoffmann, 1961, s. 25, Pl. 12,1). İçme eyleminde sıvıyı aktarma kabı olarak kullanıldığı gözlenen bu ikinci örnek bir yandan boşaltma deliğinin sadece libasyon işleviyle sınırlandırılmayacağını gösterirken, diğer yandan sadece Hitit veya Asur kaplarının değil Yunan örneklerinin de *rhyton* olarak adlandırılmasının zorunlu olmadığını ortaya

koymaktadır. Nitekim bu durum, görsel örneklere ek olarak yazılı metinlerle de desteklenir. Hoffmann, Herodot'un "*phiale* ve diğer içki kapları" ifadesiyle *rhytonu* kastettiğini düşünür (Hoffmann, 1961, s.25). Bu görüş esasen *bibrunun* yanı sıra *rhyton* olarak tanımlanan kapların da içki kabı olarak kullanılabilirdiği düşüncesinin bir yansımasıdır.

Hayvan biçimli kapların özellikle şölenlerde içki kabı olarak kullanıldığını gösteren pek çok sahne bulunmakla birlikte yukarıdaki örnekler içme esnasında sıvının içenin ağzına doğru akışını göstermesi açısından önemlidir. Elllerinde hayvan biçimli kap tutan figürlerin bulunduğu sahnelerin bazılarında (Shepherd ve Ternbach, 1966, s. 300-302, Fig. 14B) ise sıvı akışı görselde fark edilemiyorsa da figürlerin hayvanın ön/ağız kısmını hafifçe yukarıdan kendi ağızlarına dönük tutmaları, buradaki işlevin de bir içme eylemi olduğuna işaret etmektedir. Dolayısıyla bu durum yukarıdaki iki örnekle işaret edildiği gibi libasyonla ilişkili görülen *rhyton* sözcüğünün kullanımının işleve dayandırılmayacağını ortaya koymaktadır.

Adlandırma: Rhyton mu, Bibru mu?

Koehl, bağlamsal açıdan kapların adlandırılması konusundan ziyade tip ve işlevlerine yoğunlaşan bir tartışmayı gündeme getirmiş olmakla birlikte, ele alınan örnek Hitit kökenli olduğunda bunun *rhyton* değil, *bibru* olarak adlandırılması gerektiğini vurgulamıştır (Koehl, 2006, s. 14, 298, 349). Ayrıca dip kısmı aslan ve koçbaşı biçimli ve geniş hazneli bronz Frig ve Asur kapları için literatürde *situla*, *beaker* veya *bucket* sözcüklerinin kullanıldığı görülmektedir. Curtis (2000, s. 193 vd) ve Ebbinghaus (2008, s.181 vd.) söz konusu formları temkinli bir yaklaşımla "hayvan başlı kap" şeklinde ya da hayvan başının eklendiği formun orijinal adı *situla* ile anarken Ghirshman *rhyton* olarak adlandırmıştır (1962, s.75, Fig. 12). İlk kullanımın bu forma münhasır olduğu anlaşılmakta iken, Ghirshman aynı çalışmasında yalnızca bu tür kapları değil hayvan başlı *situlaya* en yakın formlardan, hayvan protomunun boynuzla birleştiği içki kaplarını da ayırdetmeksizin *rhyton* şeklinde adlandırmıştır. Hem Curtis'in hem de Ebbinghaus'un bu formlar için doğrudan *rhyton* yerine söz konusu sözcükleri seçmelerinde, kapların üzerinde boşaltma deliği bulunmamasından ziyade ana gövdenin *situla* gibi adı bilinen formları yansıtmamasının etkili olduğu anlaşılmaktadır. Yine de söz konusu çalışmalarda *rhyton* sözcüğü tamamen göz ardı edilmemiş, pişmiş toprak örnekler için kullanılmıştır.

Öte yandan Curtis'in "hayvan başlı içki kapları" ifadesi "boynuz *rhytonlar*" dışında kalan formların işlevine dair geçerli bir yorum değildir; zira *situla* ve *beaker* gibi formlar içki kabı değil; Khorsabad kabartmalarında görüldüğü gibi kazandan kadehe içki aktarma kabıdır (Young, 1981, s. 101 vd; Curtis, 2000, s. 194-195; Ebbinghaus, 2008, s. 182). Aynı formun pişmiş toprak örneklerinin *rhyton* adıyla zikredilmesi ise malzemenin adlandırmaya etki etmesiyle ilişkili bir durumdur.

Bu bağlamda *rhytonun* *situla* ve *beaker* gibi sözcüklerle ilişkisinde *bibru* ile olan karşılaştırmalı ilişkisine benzer ve farklı yönler olduğu dikkati çeker. Sık sık ve doğrudan *bibru* yerine kullanılan *rhyton*, *situla* ve *beaker* gibi formlar söz konusu olduğunda aynı sıklıkta tercih edilmemekte, ancak pişmiş toprak örneklerin tümünde forma bakılmaksızın "çatı" bir kavram gibi değerlendirilmektedir.

Hayvan protomunun boynuzla birleştiği örneklerin adlandırılması konusunda ise durum farklıdır; esasen bunlarda da *situla* ve *beaker*lerde olduğu gibi form, kap gövdesi ile hayvanın başı veya protomunun birleşiminden oluşmasına rağmen *rhyton* veya "boynuz *rhyton*" ibareleriyle adlandırılmaktadır (Shepherd ve Ternbach, 1966, s. 300-301, Fig. 11, 14). Bu durum, zaman zaman tek başına bir kap formu gibi kullanılsa da hayvanın bir diğer uzvu olan boynuzun *situla* veya *beaker* gibi salt bir kap formu olmamasıyla ve bu nedenle söz konusu forma özel orijinal bir terimin geliştirilmemesiyle ilişkilidir.

Buna rağmen, başlangıçtan bu yana kap formlarının ikincil deliği ve akıtma işlevine dayandırılan *rhyton* sözcüğünün kapsamı zamanla daha da genişletilmiş ve akıtma deliği olmayan hayvan biçimli kap formları için de kullanılmaya başlamıştır. Bu durum ilkin sınırlı bir çerçevede belirli kıstaslara dayandırılarak ortaya konulan terminolojinin farklı niteliklerde örneklerin çoğalmasıyla

bir türün bütün tiplerine teşmil edildiğini göstermektedir. Öyle ki bazı örneklerde *rhyton* adı üzerinde yapılan genellemelere adı bilinen Hitit *bibrularının* bile dâhil edildiği görülmektedir (McMahon, 1991, s. 65-73). Keza tipolojik bakımdan kapları *rhyton* olarak adlandırma eğilimi sadece tam plastik hayvan görümlü formlar için değil, salt bir uzuvdan oluşanlar, kulpları hayvan biçimli Akhaemenid kapları (Gergova, 2010, s. 70, Fig. 3) ve hatta üzeri kabartma figürlü taş kaplar için de geçerlidir. Girit'ten ele geçmiş ve yaklaşık MÖ 6. yüzyıldan üzeri kabartma figürlü bazı taş kapların *rhyton* olarak adlandırılması (Benson, 1966, s. 36-40) bu durumu örnekler. Bununla birlikte aynı yıl yayımlanan çalışmalarında Shepherd ve Ternbach (1966, s. 292, Fig. 3-5) *rhyton* teriminin alanını daraltarak Yunan kültüründe sadece boynuz biçimli kaplar için geçerli olduğunu belirtmişlerdir. Söz konusu araştırmacılar sınıfının akabilmesi için ucunda bir deliği bulunan ve böylece diğer içki ve libasyon kaplarından ayrılan kabın bir hayvan protomuyla süslendiğini belirtmiş ve *rhyton* terimini kullanabilmek için vurguyu boşaltma deliğine sahip bu hayvan protomuna yapmışlardır. Örneklerden de anlaşıldığı üzere kapların *rhyton* olarak adlandırıldığı tipolojik yelpaze, kap üzerinde figüratif bir kabartma bulunmasının yeterli görüldüğü esnek yaklaşımlardan salt boynuz biçimli ve uç kısmı hayvan protomlu kap formlarına değil farklı görüşleri içeren geniş ve karmaşık bir alana yayılmaktadır. *Rhyton* teriminin hayvan biçimli kap türlerinin bütün tipleri için kullanılması temel sorun olmaya devam etmektedir.

Hitit kültürünün ortaya koyduğu *bibru* terimi mevcutken kabın diğer özellikleri göz ardı edilip hayvan biçimli kapların büyük çoğunluğunun *rhyton* olarak adlandırılmasına ilk karşı çıkış 1960'ların sonunda Coşkun (1969, s. 1 vd.) tarafından gerçekleştirilmiştir. Coşkun, Hitit metinlerinde adlarının açıkça geçmesine rağmen hayvan biçimli kap formlarının bazılarının Yunanca sözcüklere göre adlandırılması sorununa "acı bir gerçek" olarak işaret etmiştir. Kazılarda ortaya çıkarılan Hitit kaplarını adlandırmaya dair filolojik bir zemin hazırlamaya dönük tespit ve önerilerin yer aldığı çalışmada Coşkun (1969, s.1), sorunu Klasik Arkeoloji'nin ve dolayısıyla ona hâkim dil Yunancanın bir etkisi olarak görme eğilimindedir. Bu çerçevede hareket noktasını Hitit kültürünün ortaya koyduğu arkeolojik ve özellikle filolojik verilere dayandırmıştır.

Hitit kurban sunma törenlerinde en çok kullanılan ve metinlerde en sık adı geçen içki ve libasyon kapları arasında "ispantu(ua)-, KUKUBU, tapisana-, GAL, BİBRÛ, huppar-" sayılmaktadır (Coşkun, 1969, s.2 vd.). Konuya ilişkin bazı çalışmalarda bu adların sayısının daha da arttığı görülmektedir (Alp, 1967, s.514). Bunlardan "GAL ve BİBRÛ" tanrıyı içmede; "(eku), ispantu(ua)-, KUKUBU ve tapisana" kapları ise libasyonda (şipant-) kullanılmıştır. Form olarak ise KUKUBU'nun geniş karınlı, çanağımsı bir libasyon kabı, çoğunlukla değerli madenlerden olan Tapisana'nın derin bir tabak ve huppar- kabının içerisine içkinin dökülmesine yarayan bir toplama kabı olduğu kabul edilmiştir (Coşkun, 1969, s. 2 vd. 16, dn. 4; 21; ay. 1972, 89 vd; Kim, 2000, s. 160; Coşkun, 1995, s.37).

Bahse konu kaplardan "tanrı kabı" olarak Hitit kültüründe önemli bir yere sahip olan *bibru*, Mısır'da Hititlerle ilişkiler bağlamında Amarna Mektupları'nda (Moran, 1992, s. 114-117; Rivero, 2021, s. 154-156) ve Anadolu'da Boğazköy metinlerinde geçmektedir (Kahya, 2017, s. 49). Kültepe metinlerinde ise bu sözcükle karşılaşmamıştır. Metinlerde *bibru* konusunda ilk göze çarpan özellik bu kabın kral-kraliçe çifti tarafından içilirken kullanılmış olmasıdır. Bunun yanında fırtına ve savaş tanrılarının sembolü olarak koruyucu özelliğe sahip olduğu kabul edilmektedir (Coşkun, 1969, s. 8, 31, 45). Keza metinlerde "şipant-" (libasyon) ile kullanılan kaplar arasında sadece GAL ve BİBRÛ "eku-" (içme) fiili ile de kullanılmıştır. Bu durum, libasyonda kullanılan kapların çoğunun içmeye elverişsiz ve dökmeye uygun büyük kaplar olmasıyla, *bibru* gibi içme ile ilgili kapların ise daha küçük yapı yansıtmalarıyla ilişkilendirilmiştir (Coşkun, 1972, s. 90-91; 1995, s.37-38). Hititlerde libasyonun hayvan biçimli kaplarla değil gaga ağızlı testilerle yapıldığını ortaya koyan bazı görseller (Uzunoğlu, 1978, s. 181, Şek. 2; Özgüç, 1988, Res. 64; Taracha, 1996, s. 72, 77, Fig. 1; Gerçek, 2020, s. 95) bu görüşü arkeolojik açıdan desteklemektedir.

Hitit metinlerinde geçen kap adlarından *bibru* haricindekilerle hayvan biçimli kaplara ilişkin modern araştırmalarda genel bir ad olarak karşılaşılmasında ve nitekim *bibru* daha çok Hitit odaklı çalışmalarda bahis konusu edilmektedir. Hayvan biçimli ve diğer figürlü kaplar için

Sümerce “kuş, taş kap” anlamlarına gelen bu sözcük Akadca’ya “kuş” anlamında *bibru* şeklinde geçmiş, terim daha sonra Hititler tarafından hayvan biçimli kaplar için kullanılmıştır (Güterbock, 1942, s. 309 dn. 39; Coşkun, 1969, s. 41-42; Kahya, 2017, s. 48). İlk defa 1939’da Ehelolf tarafından “hayvan şeklinde kurban kabı” olarak tanımlanan *bibru* (Ehelolf, 1939, s. 70-73; Güterbock, 1942, s. 309 dn. 39; Carruba, 1967, s. 88 vd; Coşkun, 1995, s. 39; Koehl, 2013, s. 241) arkeoloji dünyasında hayvan biçimli kapları adlandırma konusunda yapılan genellemelerde -aynı sıklıkta olmasa da- *rhyton*la beraber kullanılan iki temel terimden biri olmuştur. Hititlerde özellikle kutsal törenler için önemli bir kap formu olduğu anlaşılan *bibrular* tapınakların en önemli demirbaşları arasında gösterilmiş ve bunlar için özel bayramlar (EZEN BIBRI) tertip edilmiştir. Hayvan biçimli kapların mevcudiyeti tanrıların kutsal hayvanlara sahip olmalarının tabî bir sonucudur ve törenlerde hangi tanrı içilecekse onunla ilgili hayvanın *bibrusu* kullanılmıştır (Coşkun, 1969, s. 41; Heffron, 2014, s. 164 vd.).

Özgüç Kaniş’te ele geçen Asur Ticaret Kolonileri Çağı’na ait hayvan biçimli kapları Hitit *bibrularının* öncülleri olarak üç grupta değerlendirirken; bunlardan aslan biçimli olanların “*BİBRU UR MAH*”, yaban domuzu biçimlilerinin “*BİBRU SAH*” olarak adlandırıldığını belirtir (Özgüç, 2005, s. 169 vd.). Tuchelt, Hitit belgelerinde figüratif kapların “*BİBRU*” ve “*GU*” (boyun/enşe) şeklinde geçtiğini ifade eder (Tuchelt, 1962, s. 50-51; Sipahi, 2019, s. 288; Diler, 2004, s. 286). *Bibrular* Bittel’e göre üç ana tip oluşturur. Bunlar; dört bacaklı ve tam, sadece ön bacakları olan ve öne doğru diz çökmüş kap formlarıdır (Bittel, 1976, s.10). Güterbock, Hitit *bibrularına* yönelik tipolojisinde “hayvan biçimli protom *bibru*”, “baş biçimli *bibru*” ve “yumruk biçimli *bibru*”ları içki kapları şeklinde nitelendirir (akt. Koehl, 2013, s. 241). Baltacıoğlu (2003, s. 68-69) salt baştan oluşan formları hayvanın boynuzu ve kulbunun olup olmadığına dayalı olarak dört grupta ele alır. Diler (2004, s. 285 vd.) ise Hitit belgelerine göre *bibruların* el/yumruk biçimliler (*BİBRU GEŞPÚ*), diz çökmüş hayvan protomuyla birleşik kulplu kap gövdesinden oluşanlar (*BİBRU GU*) ve tam hayvan biçiminde olanlar şeklinde üç tip altında değerlendirildiğini belirtir. Tam hayvan biçimindeki örneklerde kenarları dışa taşıntılı doldurma deliği hayvanın sırtındadır. Gerek metal gerekse pişmiş toprak eserlerde hem doldurma hem de boşaltma işlevi bu delik aracılığıyla yapılmış olmakla birlikte anılan uygulama özellikle boşaltma işlevi için ergonomik değildir. Dolayısıyla bu tip kapların içme işlevinden ziyade kült armağanı olarak tanrıya sunulmuş ya da dinî törenlerde içki kaplarına sıvı aktarmada kullanılmış olabileceği düşünülmektedir (Diler, 2004, s. 286). Koehl, yukarıda bahsi geçtiği üzere doldurma deliğinden içmeyi gerektiren bu gibi durumlar için kamışla içme önerisini getirmiştir (Koehl, 2018, s. 52, Fig. 46, 52, Fig. 2.6).

Güterbock ve Bittel’in tipolojilerinde *bibruların* hayvanın salt başından oluşmasının bir zorunluluk olarak değerlendirilmediği anlaşılmaktadır. Buna karşın Bittel’in Boğazköy’den ele geçmiş bir tunç kap üzerindeki erkek figürünün elinde tuttuğu boyunsuz hayvan başının bir *bibru* olduğunu ileri sürmesi (Sevinç, 2007, s.25, dn. 75; Baltacıoğlu, 2003, s.68, dn. 89; Bittel, 1976, s.164, Res. 177), *bibru* adlandırmasının salt baştan oluşan formlar için tercih edilmiş olabileceğini düşündürmektedir. Hitit kaynaklarına göre *bibruların* içme amaçlı kullanılması, Coşkun’un bunların genelde içmeye elverişli “küçük kaplar” olduğu savı (Coşkun, 1972, s.90-91) ve Michel’in (2022, s.44) sözcük hakkında heykeltıraşıltaki yuvarlak plastik formlara işaret etmesi, *bibru* deyince kuş vb. küçük boyutlu, oval, hayvan biçimli formlar ile küçük hayvan başlarının yansıtıldığı, tek elle kolayca tutulabilir ölçülerdeki kap formlarını akla getirmektedir.

Michel (2022, s. 41-44), Sümer ve Akad dilleri kapsamında ele aldığı *bibru* teriminin Anadolu’lular tarafından “güzel kuş” veya daha genel anlamda “güzel hayvan” manasından dolayı ödünç alınmış olabileceğini ve bunun yalnızca Hititler bağlamında Anadolu’da “hayvan biçimli kap” anlamında kullanılmış olduğunu belirtmektedir. *Bibru* sözcüğünün hayvan biçimli kap anlamıyla salt Amarna Mektupları ve Boğazköy metinlerinde geçmesi ve Asur kültüründe bu kapların bulunmaması (Kahya, 2017, s. 49) bu görüşü destekler niteliktedir. Michel (2022, s. 41-44) ayrıca *bibru* terimini Fransızcada “emzikli şişe” manasına gelen *bibéron* ve Latince’de içmek anlamını veren *bibere* fiiliyle ilişkili olarak ele almaktadır. Bu bilgilerden anlaşıldığına göre *bibru* sözcüğü, Anadolu Hitit kültürüyle sınırlı kalmayıp Batı dillerine de aktarılmış, çeşitli form ve yakın

anlamlarda günümüze kadar ulaşmıştır. Nitekim modern literatürde *bibru* terimi sadece Hitit eserleri için değil zaman zaman tipolojik ve işlevsel özellikleri bağlamında Urartu ve Akhaemenid eserleri için de kullanılabilir (Diler, 1998, s. 19 vd.).

Sonuç itibariyle hayvan biçimli kaplara ilişkin Hititler tarafından kullanılan *bibru* terimi tıpkı *depas*, *hydria*, *amphora* gibi adı kullanıldığı çağda koyulmuş bilinen bir kap formudur. Buna rağmen *rhytonun bibru* karşısındaki baskın kullanımı hayvan biçimli kapların işlevine, ait olduğu dönem ve uygarlığa ilişkin metinlere bakılmaksızın devam etmiş ve bu terim zamanla literatüre yerleşmiştir. Bunun farkında olan Curtis (2001, s. 193), kendisinin de bazen başvurduğunu ifade ettiği *rhyton* terimini kullanmanın esasen teknik açıdan yanlış olduğunu vurgulamıştır. *Rhytonun* sıvıyı akıtmak için dipte bir deliğe sahip olması gerektiğini ifade eden Yener (2007, s. 218), hayvan biçimli her kap formu için bu adın kullanılmasının teknik bir yanlış olduğunu belirtmiştir. Koehl (1995; 2006, s. 5, 14, 298, 349, Illst. 8), bir kabı *rhyton* olarak tanımlayan kıstasın ikincil bir deliğin varlığı olduğunu kabul etmekle beraber hayvan biçimli bir kabın kökeni Anadolu, özellikle de Hitit olduğunda *bibru* teriminin kullanılması ve bunun bir *rhyton* olmadığını özellikle vurgulanması gerektiğini savunur. Bunu Mycenae buluntusu, Anadolu'dan ithal edilmiş geyik biçimli gümüş bir kap özelinde örneklemektedir. Heffron da (2014, s. 173) *rhyton* terimini *bibru* kavramı yerine kullanmak için yeterli ve uygun bir sözcük olarak görmemiştir. *Rhyton* sözcüğünün literatürde tüm hayvan biçimli kaplar için kullanıldığını belirten Diler (2004, s. 285, 286), söz konusu terimin boşaltma deliği içeren ve hayvan protomu ya da tam hayvan vücudundan oluşan kaplar için kullanılmasının daha doğru olacağını ifade etmiştir. Bu düşüncede, diğer araştırmacıların hayvan biçimli bir kabın *rhyton* olarak adlandırılabilmesi için ileri sürdükleri boşaltma deliği koşulunun yanına kap formunun tam hayvan vücudu ya da protomundan oluşması koşulu eklenmiş ve *rhyton* olarak adlandırılmayacak salt baştan oluşan boşaltma delikli kaplar kapsam dışında bırakılmıştır. Curtis (2000, s. 193 vd) ve Ebbinghaus (2008, s. 181 vd.) ise Frig ve Asur örnekleri için yukarıdakilere benzer bir yaklaşımda bulunmuşlar; hayvan başlı, kulplu madeni kaplar için *rhyton* yerine *situla* terimini tercih etmişlerdir.

Buraya kadarki görüşlerden, hayvan biçimli kaplar için *rhyton* ve *bibru* sözcüklerinden hangisinin kullanılacağına dair üzerinde uzlaşmış bir standardın olmadığı anlaşılmaktadır. *Rhytonun* Yunanca, *bibrunun* Akadca kökenli olduğu dikkate alındığında, öncelikle bu iki kullanımın kap formu ya da işleviyle alakalı ve farklı dönemlerin farklı bölgesel kaynaklarından esinlenilmiş iki adlandırma olduğu tespit edilmelidir. Aslında sorunun sebeplerinden biri de Ege Uygarlığı'nın Tunç Çağı hayvan biçimli kaplarının Hitit metinlerinin çözümü ve *bibru* vb. kap formu adlarının saptanmasından daha önce ele geçmeye başlamış olmasıdır. Araştırmacılar henüz adı konulmamış bu türe alttaki küçük boşaltma deliğinden dolayı işleve atıfla Yunanca "akmak" anlamına gelen "*ρέω*" (*reo*) fiilinden hareketle "*ρύτόν*" (*rhyton*) adını vermişlerdir (Karo, 1911, s. 254 vd; Bendall, 2016, s. 51). Sorun yukarıda anılan bazı yayınlarda dile getirilmiş olsa da hayvan biçimli kap formları için *rhyton* sözcüğünün kullanımı artık bir teamül hâline gelmiştir. Oysa söz konusu kap formlarının "modern bilimsel çalışmalarda hangi terimle adlandırıldığından" çok "ürettikleri dönemde kullanılan adlarının ne olduğu" sorusu önemlidir. Bunun cevabını Hitit metinleri zaten ortaya koymaktadır (Sipahi, 2019, s. 288; Koehl, 2018, s. 84; Koehl, 2013, s. 240-241; Yener, 2007, s. 220; Özgüç, 2005, s. 167; Coşkun, 1969, s. 34 vd. Carruba, 1967, s. 89; Tuchelt, 1962, s. 14 vd. 50-51). Bu metinlerde hayvan biçimli bazı kap formlarının *bibru* olarak adlandırılması bunun orijinal bir kullanım olduğunu göstermektedir. *Rhyton* ise *bibrudan* yaklaşık üç bin beş yüz yıl sonra, 19. yüzyılda bilim adamlarınca, bu tür kapların işlevini açıklamaya en yakın sözcüklerden biri olarak, dönem literatürüne hâkim dil olan Yunanca'dan türetilmiş (Karo, 1911, s. 254 vd; Shepherd ve Ternbach, 1966, s.292) genel bir terimdir.

Rhytonun oldukça geniş bir tipolojik ve işlevsel çeşitliliğe sahip hayvan biçimli kap ailesinin (Metz ve Schiller, 2011, s. 235) tüm fertlerini içerecek şekilde "çatı" bir kavram olarak literatüre hâkimiyeti artık Hititoloji alanına dahi sirayet etmiştir. Nitekim "tanrının ruhunun *rhytondan* içilmesi" ve "tanrı ruhuna ait *rhyton*" ya da "tanrının ruhunun *rhytonu*" gibi ifadeler (Carruba, 1967, s. 94; Süel, 1985, s. 85, 89, 150, 151; McMahon, 1991, s. 65-73; Sipahi, 2019, s. 290, dn. 69) *rhyton*

teriminin artık Hititoloji'de de hayvan biçimli kap türlerini kapsayan genel bir kavram olarak kabul edildiğine işaret etmektedir. *Bibrular* için Hititlerin "EZEN BIBRI" adıyla düzenlediği bayramın dahi modernize edilerek "*rhyton* bayramı" olarak tanımlanması (Süel, 1985, s. 160; Barsacchi, 2019, s. 110) bu durumu destekler niteliktedir.

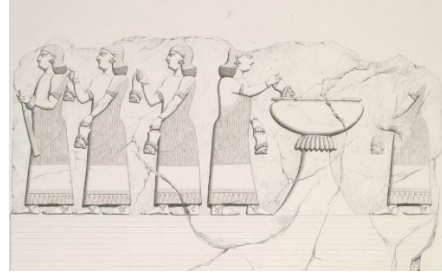
Görsel 1 Hitit mühür baskısı üzerinde libasyon sahnesi (Uzunoğlu, 1978, Şek. 2)

Görsel 2 Hattuşa'dan keçi başı biçimli, kulplu içki kabı (Schachner, 2019, Şek. 2)

Görsel 3 Ardahan'dan boğa başı biçimli kap üzerinde boşaltma deliği (Tavukçu ve Sonkaya, 2022, Res. 5)

Görsel 4 Khorsabad Sarayı kabartmalarında situların işlevini gösteren sahne (Botta ve Flandin, 1849, Pl. 76)

Görsel 5 Gordion'dan aslan başlı situla (Gordion Arkeoloji Projesi/Penn Museum)

Görsel 6 Ur mührü üzerinde doldurma deliğinden kamışla içme işlevini gösteren sahne (Hafford, 2019, Fig. 8.6)

Görsel 7 Güney Levant'tan sırtında huni şeklinde içme delikleri bulunan koç biçimli kap. (Koehl, 2018, Fig. 2.2)

Görsel 8 Sasani kâsesi üzerinde hayvan biçimli kabın içme işlevini gösteren sahne (clevelandart.org)

Görsel 9 Atika krateri üzerinde hayvan biçimli kabın aktarma işlevini gösteren sahne (harvardartmuseums.org)

Sonuç ve Değerlendirme

Hayvan biçimli kaplar tarihöncesi dönemlerden bu yana bilinen hayvan kültürünün bir yansıması ve seramikler ile hayvan figürlerinin bir bileşimi olarak ilkin Mezopotamya ve Anadolu'da ortaya çıkmış, zamanla Mısır ve Ege başta olmak üzere Doğu Akdeniz ve Yakın Doğu'nun diğer bölgelerine yayılmıştır. Geniş bir alanda ele geçmeleri, zengin bir tipolojik yelpazede ve farklı kullanım amaçlarıyla üretilmiş olmaları modern arkeoloji literatüründe söz konusu kapların adlandırılması konusunda bazı sorunlara neden olmuştur. Bu sorunları tartışmak amacıyla hazırlanan bu çalışmada hayvan biçimli kapları adlandırmada en sık *rhyton* teriminin kullanıldığı, Hitit (Anadolu) merkezli olarak daha az sıklıkta *bibru* adının tercih edildiği; söz konusu kavramlar ekseninde gerçekleşen terminolojik tartışmanın form ve işlevin yanı sıra literatüre hâkim dil ve disiplin kaynaklı olarak birbiriyle bağıntılı unsurların etkisi altında tezahür ettiği gözlenmiştir.

Hitit metinlerinde hayvan biçimli "içki" kaplarını tanımlamak amacıyla Akadca "kuş" manasına gelen *bibru* sözcüğü kullanılmıştır. Bu bilginin keşfedilmesinden önce, 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren söz konusu kaplar için Yunanca "akmak" anlamına gelen "*ρέω*" (*reo*) fiilinden türetilmiş "*ῥυτόν*" (*rhyton*) terimi kullanılmaya başlamıştır. Anlamı dolayısıyla önceleri salt boşaltma deliği bulunan kaplar için kullanılan bu terim zamanla literatüre hâkim olmuş ve boşaltma deliğinin bulunmadığı tipler de dâhil olmak üzere türünün neredeyse bütün örnekleri için bir "çatı" kavram olarak yaygınlık kazanmıştır.

Hititlere özgü olduğu düşüncesinden hareketle *bibru* terimi bazı istisnai kullanımlar dışında genellikle MÖ 2. bin Hitit örnekleri için tercih edilmektedir. Oysa hayvan biçimli kapların kökeni Neolitik Dönem'e kadar uzanmakla birlikte bunların devlet eliyle yayılımı Hititler devrinde gerçekleşmiştir. Hitit *bibru*ları Mısır ve Yunanistan başta olmak üzere Doğu Akdeniz'in farklı bölgelerine gönderilmiş; böylelikle sonradan *rhyton* olarak anılacak bu kap türünün tanınmasında en büyük etki sahibi Hititler olmuştur. Yaklaşık aynı dönemlerde Anadolu ve Mezopotamya'da ortaya çıkan hayvan biçimli kap formunun adı da yine bu iki bölgenin kültürel etkileşimi sonucunda, Hititlerin Akadca bir sözcüğü devşirerek kullanmasıyla ortaya çıkmıştır. Hititler tarafından kullanılan Mezopotamya kökenli *bibru* terimi tıpkı Myken dünyasının *depas*, *hydria*, *amphora* gibi adı kullanıldığı çağda belirlenmiş, bilinen bir kap formudur. Buna rağmen kadim *bibru* teriminin sonradan türetilmiş *rhytonun* gölgesinde kalması, Coşkun'un işaret ettiği gibi sonradan bu tür kapların bolca ele geçtiği Yunan dünyasına odaklı Klasik Arkeolojinin bir etkisi olarak görülebilir. Dolayısıyla kaynağın Anadolu veya Mezopotamya olmasının terimin kullanım alanındaki sınırlamalarda bir etkiye sahip olup olmadığı konusu da tartışılabilir. Zira Anadolu-Hitit veya Urartu kültürleri söz konusu olduğunda *bibru* sözcüğünün kullanımına bazen özellikle dikkat edilmesi esasen söz konusu sözcüğü belirli bir bölge ve belirli bir dönemle sınırlama eğiliminin dışavurumu olarak dikkati çeker.

Hayvan biçimli kapların bazılarında yer alan ve doldurma deliğine göre daha alt seviyede bulunan küçük ikincil deliğin boşaltma amaçlı olduğunun kabul edilmesi dolayısıyla libasyon kabı olarak

yorumlanması ve bu işlevden dolayı *rhyton* olarak adlandırılması da tartışmalı bir konu olarak öne çıkar. Hitit metinleri, tanrının sembolü olarak görülen *bibruların* törenlerde kral ve kraliçenin (tanrının ruhunu) içmesi için kullanıldığını, aynı uygarlığa ait görseller libasyonun ise gaga ağızlı testilerle yapıldığını ortaya koymuştur. Keza Yunan dünyası ve İran kültürüne ait seramik ve madeni kaplar üzerindeki betimler hayvan biçimli kapların şölenlerde içki içmek amacıyla değerlendirildiğini belgelemiştir. Aralarında yaklaşık sekiz yüzyıl bulunan bu örnekler hayvan biçimli kapların asırlar boyu aynı işlevle kullanıldığını göstermektedir. Bu veriler boşaltma deliğine sahip her kabın, başka kanıtlayıcı unsurlar bulunmadığı takdirde salt libasyon kabı olarak yorumlanamayacağını, söz konusu kapların tümünün *rhyton* olarak adlandırılmayacağını ya da en azından bu savın ikincil deliğin işlevine dayandırılmayacağını ortaya koymaktadır. Kap formları, kulplu veya kulpsuz bir kabın doğrudan dudak kenarından içilebildiğine işaret ettiği gibi hayvan biçimli kaplarla aynı bağlamda ele geçen büyük kaplardan kamışla içildiğini belgeleyen görseller de mevcuttur.

Öte yandan Ege dünyasındaki örneklerin Hitit etkisi altında ortaya çıkmasına ve Mısır kaynaklarında bu duruma dikkat çekilmesine rağmen hayvan biçimli kaplar için orijinal kullanımın tercih edilmeyip akıtma işlevinden hareketle ve Klasik Arkeolojinin etkisiyle *rhyton* teriminin benimsenmesi sorunun hâkim dil kaynaklı yönünü ortaya koymaktadır. Bu durum eserin buluntu yeri ve zamanına, yani hangi uygarlığın ürünü olduğuna bakılmaksızın Yakın Doğu uygarlıklarına ait hemen tüm örnekler için geçerlidir. Oysa *rhyton* adına Ege dünyasında Myken kaynaklarından (bu yana) bilinen birçok kap formu arasında dahi rastlanmamıştır. Dolayısıyla kavramsallaştırmada arkeolojik bulguların değerlendirilmesi yerine kapsayıcı yeni terimler türetilmesi terminolojik bütünlük açısından tutarlıymış gibi gözükse de arkeoloğun gerçeği anlama çabasında soyutlaşmaya neden olmakta, bu karmaşa yeni bilimsel bakış açılarının üretilmesi ve genişletilmesi ile paradigmatik değişimlere karşı zamanla bir direnç oluşmasına yol açmaktadır.

Ezcümle, modern bir terim olmasına rağmen *rhytonun* literatürde âdeta bir çatı kavram gibi kullanılması tartışmaya açık bir durumdur. *Rhyton* teriminin hayvan başlı Frig ve Asur *situlaları* için kullanılmaması konusunda gösterilen hassasiyet *bibru* başta olmak üzere diğer hayvan biçimli kaplar için de gösterilmelidir. *Bibru*, Hititlerde sadece belirli kutsal işlevlerde kullanılan kapların bir alt türü bile olsa vaktiyle hayvan biçimli kaplar için kullanılmış orijinal bir terimdir. Dolayısıyla içki kabı olduğu Hitit metinleriyle kanıtlanmış *bibru* yerine "libasyon kabı olduğu" savıyla Yunanca "akma" fiilinden türetilmiş *rhyton* sözcüğünün kullanılması bazı yeni soruları akla getirmektedir: "*Rhyton* bir libasyon kabıysa, bu terim bir içki kabı olan *bibru* yerine nasıl kullanılabilir?", "*Rhyton* bir içki kabı değilse, *rhytondan* nasıl içilebilmektedir?".

Yazar Katkı Oranları

Çalışmaya 1. Yazar: %100 oranında katkı sağlamıştır.

Çıkar Çatışması Beyanı

"Hayvan Biçimli Kapları Adlandırma Sorunu: İşlev, Form ve Terminolojiye Dair Bir Tartışma" başlıklı makalem ile ilgili herhangi bir kurum, kuruluş, kişi ile mali çıkar çatışması yoktur.

Kaynaklar

- Alp, S. (1967). Libasyon kapları 'gaga ağızlı desti' ile 'kol biçimli alet' ve Hitit metinlerindeki karşılıkları. *Bellekten*, 31(124), 513-530.
- Alp, S. (2001). *Hitit çağında Anadolu*. TÜBİTAK.
- Bache, C. (1935). Tepe Gawra 1934-1935. *American Journal of Archaeology*, 39(2), 185-188.
- Baltacıoğlu, H. (2003). Alacahöyük sfenksli kapı aşçılar kabartması. *Archivum Anatolicum*, VI(1), 59-131.

- Barsacchi, F. G. (2019). When The Storm God Thunders: Some Considerations on Hittite Thunder Festivals. In A. Süel (Haz.), *Acts of The IXth International Congress of Hititology (Çorum, September 08-14, 2014)*, Vol. I, (101-124).
- Bendall, L. M. (2016). Does Linear B ideogram *211vas + PO indicate a rhyton? *Minos Revista De Filología Egea*, 39, 41-59.
- Benson, J. L. (1966). A new boxer-rhyton fragment. *Boston Museum Bulletin*, 64(335), 36-40.
- Bothmer, D. v. (1962). A gold libation bowl. *The Metropolitan Museum of Art Bulletin*, 21(4), 154-166.
- Botta, P. E. & Flandin, E. (1849). *Monument de Ninive I, II*. Imprimerie Nationale.
- Brack, A. & Brack, A. (1980). Das grab des haremheb: Theben nr. 78. *Archaologische Veroffentlichungen (Deutsches Archaologisches Institut. Abteilung Kairo)*, 35. Mainz am Rhein.
- Buschor, E. (1919). Das krokodil des sotades. *Münchener Jahrbuch der bildenden Kunst*, 11. 1-43.
- Carruba, O. (1967). Rytha in den hethitischen texten. *Kadmos VI*(1), 88-97.
- Collins, P. (2003). The tomb of puabi. In J. Aruz (Ed.), *Art of The First Cities The Third Millennium BC from The Mediterranean to The Indus*. The Metropolitan Museum Art, 108-119.
- Coşkun, Y. (1969). Boğazköy metinlerinde geçen başlıca libasyon kapları. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Cografya Fakültesi Dergisi*, XXVII (3-4), 1-61.
- Coşkun, Y. (1972). Libasyonla ilgili 'şipant-' ve 'eku-' terimleri üzerinde bir inceleme. *VII. Türk Tarih Kongresi I*, 89-97.
- Coşkun, Y. (1995). Nomenclature of hittite pottery. *Archivum Anatolicum*, 1(1), 35-41.
- Curtis, J. (2000). Animal-headed drinking cups in the late assyrian period. In R. Dittmann et al. (Eds.) *Variatio Delectat: Iran und der Westen: Gedenkschrift für Peter Calmeyer*, (AOAT 272), 193-213. Münster, Ugarit-Verlag.
- Deller, K. (1985). SAG.DU UR.MAH, Löwenkopfsitula, Löwenkopfbecher, *Baghdader Mitteilungen* 16. 327-346.
- Diler, A. (1998). Gökçeşeyh buluntuları ışığında protomlu boynuz rhytonların kökeni ve gelişimi. *Bellethen*, LII(202), 19-31.
- Diler, A. (2004). Erzurum arkeoloji müzesi'nden bir pişmiş toprak boğa "bibru". In T. Korkut, H. İşkan, G. Işın (Eds.) *Anadolu'da Doğdu: 60. Yaşında Fahri Işık'a Armağan*, Ege Yayınları, 285-288.
- Ebbinghaus, S. (2008). Patterns of elite interaction: animal-headed vessels in Anatolia in the eight and seventh centuries BC. In B. J. Collins et al. (Eds.) *Anatolian Interfaces: Hittites, Greeks and Their Neighbours*, Oxbow Books, 181-190.
- Ebbinghaus, S. & Jones J. E. (2001). New evidence on the von mercklin class of rhyta: A black-gloss rhyton from Agrileza, Laureion, Attica. *The Annual of the British School at Athens*, Vol. 96, 381-394.
- Ehelolf, H. (1939). Zu amarna knudtzon nr. 29, 184 und 41, 39 ff., *ZA*, 45, 70-73.
- el Kady, M. A. (2010). Forms and functions of rhytons in Ptolemaic Egypt, *مجلة العلمية لكلية السياحة و الفنادق جامعة الإسكندرية*, 1(7), 72-53.
- Gerçek, S. (2020). *Arkeolojik bulgular ve yazılı belgeler ışığında hitit krallarının libasyon sahneleri*, [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi.
- Gergova, D. (2010). Orphic Thrace and Achaemenid Persia. In J. Nieling & E. Rehm (Eds.) *Achaemenid Impact in The Black Sea Communication of Powers*. Aarhus University Press, 67-86.
- Ghirshman, R. (1962). Notes Iraniennes XI, le rhyton en Iran, *Artibus Asiae*, 25(1), 57-80.
- Gunter, A. C. & Jett P. (1992). *Ancient Iranian metalwork in the Arthur m. Sackler gallery and the freer gallery of art*. Smithsonian Institution.
- Güterbock, H. G. (1942). Hethitische götterdarstellungen und götternamen. *Bellethen* 7(26), s. 295-317.
- Hafford, W. B. (2019). The royal cemetery of ur. in s. tinney & k. sonik (Eds.), *Journey to the City a Companion to The Middle East Galleries at the Penn Museum*. University of Pennsylvania Press, 196-234.
- Heffron, Y. (2014). The material culture of Hittite, *Journal of Ancient Near Eastern Religions*, 14, 164-185.
- Hoffmann, H. (1961). The Persian origin of attic rhyta, *Antike Kunst*, 4, 21-26.
- Hoffmann, H. (1989). Rhyta and kantharoi in Greek rituel. *Greek Vases in the Jean Paul Getty Museum*, 4, 131-166.

- Hoffmann, H. (1997). *Sotades: symbols of immortality on Greek vases*. Oxford University Press.
- Hrozný, B. (1917). *Die sprache der hethiter: ihr bau und ihre zugehörigkeit zum indogermanischen sprachstamm*. Hinrichs, Leipzig.
- Hruby, J. (2014). Moving from ancient typology to an understanding of the causes of variability: a Mycenaean case study. In A. Kotsonas (Ed.), *Understanding Standardization and Variation in Mediterranean Ceramics Mid 2nd to Late 1st Millennium BC*. Peeters, 49-58.
- Jäger, U. (2006). Rhyta im präislamischen zentralasien (4.-8. Jh. N. Chr.), Form und verwendung. einfache trinkgefäße oder libationsgefäße in synkretistischen religionssystemen? *Iranica Antiqua*, *XLI*, 187-220. <https://doi.org/10.2143/IA.41.0.2004767>.
- Jäger, U. (2016). *Rhyton*, in *Encyclopædia Iranica*.
- Kâhya, Ö. (2017). Kültepe'den "tanrının kadehini içme" örneği, *Archivum Anatolicum*, *11*(2), 45-58.
- Karo, G. (1911). Minoische rhyta, *Jdl*, *26*, 249-270.
- Kim, R. (2000). 'To drink' in Anatolian, Tocharian, and Proto-Indo-European, *Historical Linguistics*, *113*. 1(2), 151-170.
- Knapp, A. B. (1980). KBo 1 26: Alašiya and Ḫatti, *Journal of Cuneiform Studies*, *32*(1), 43-47.
- Koehl, R. B. (1995). The silver stag 'BİBRŪ' from Mycenae. In J.B. Carter, S.P. Morris (Eds.), *The Ages of Homer: A Tribute to Emily Townsend Vermeule*. Austin, 61-66.
- Koehl, R. B. (2006). Aegean Bronze Age Rhyta, *Prehistory Monographs*, *19*, INSTAP Academic Press.
- Koehl, R. B. (2013). Bibru and rhyton: zoomorphic vessels in the Near East and Aegean. In J. Aruz, S. B. Graff, and Y. Rakic (Eds.), *The Metropolitan Museum of Art Symposia: Cultures in Contact from Mesopotamia to the Mediterranean in the Second Millennium B.C.*, 238-247.
- Koehl, R. B. (2018). From the Near East to the Aegean, from neolithic times to the end of the bronze age, In S. Ebbinghaus (Ed.), *Animal-shaped Vessels from the Ancient World: Feasting with Gods, Heroes, and Kings*. Harvard University Press, 45-84.
- Kosmin, P. (2018). Banqueting on the move. In S. Ebbinghaus (Ed.), *Animal-Shaped Vessels from the Ancient World: Feasting with Gods, Heroes, and Kings*. Harvard Art Museums, 310-341.
- Lefebvre, M. G. (1924). *Le tombeau de petosiris*. Institut Français d'Archéologie Orientale, Cairo.
- Manassero, N. (2010). La purezza nella libagione: proposte di interpretazione die rhyta a protome animale tra la grecia e il mondo Iranico. In D. Metzler (Ed.), *Un mazzo di fiori. Festschrift for Herbert Hoffmann*, 240-261.
- Manassero, N. (2018). Meanings of rhyta and meanings of Old Nisa. In R. Muradov (Ed.), *Traces of Empires: Culture of Central Asia from Alexander the Great to the Timurids*, (Festschrift G. A. Pugačenkova), 294-304.
- Marangou, C. & Stern, B. (2009). neolithic zoomorphic vessels from Eastern Macedonia, Greece: Issues of function. *Archaeometry* *51*(3), 397-412. <https://doi.org/10.1111/j.1475-4754.2008.00405.x>
- Melikian-Chirvani, A. S. (1996). The Iranian wine horn from pre-achaemenid antiquity to the Safavid age, *Bulletin of the Asia Institute*, *10*, 85-139.
- Metin, H. (2021). Fethiye müzesi'nden bir grup pişmiş toprak Roma kandili (kbr-t6-demlik form). *Anadolu Arkeolojisiyle Harmanlanmış Bir Ömür Mehmet Karaosmanoğlu'na Armağan*. Bilgin Kültür Sanat Yayınları, 577-588.
- Metz, G. & Schiller, B. (2011). An Egyptian rhyton from the eighteenth dynasty, *The Journal of Egyptian Archaeology*, *97*, 233-240.
- Michel, P. M. (2020). BİBRU: du bel oiseau au beau vase. *Cahiers Du Centre De Linguistique Et des Sciences Du Langage*, *60*, 41-48. <https://doi.org/10.26034/la.cdclsl.2020.141>
- Miller, N. F., Joones, P. & Pittman, H. (2016). Sign and image: Representations of plants on the warka vase of early Mesopotamia. *Origini*, *XXXIX*(1), 53-73.
- Moran, W.L. (1992). *The Amarna Letters*. Baltimore.
- Murray, A. S. (1881). A rhyton in form of a sphinx, *The Journal of Hellenic Studies*, *8*, 1-5.
- Musil, J. (2018). Další nález akvamanilez podlažic (Okr. Chrudim). In K. Kapustka (ed.) *Profil Archeologie Středověku Studie věnované Janu Frolíkovi*, 275-287.
- Özgüç, N. (1965). *Kültepe mühür baskılarında Anadolu grubu*, TTK.

- Özgüç, T. (2005). *Kültepe Kaniş/Neşa*. Yapı Kredi Yayınları.
- Pittman, H. (1998). Cylinder Seals. In R. L. Zettler & L. Horne (Eds.), *Treasures from The Royal Tombs of Ur*. University of Pennsylvania Museum, 75-86.
- Reeves, L. C. (2003). *Aegean and Anatolian bronze age metal vessels: a social perspective*, [Unpublished doctoral dissertation]. Institute of Archaeology, University College London.
- Rehm, E. (2010). The classification of objects from the black sea region made or influenced by the Achaemenids. In J. Nieling & E. Rehm (Eds.), *Achaemenid Impact in The Black Sea Communication of Powers*. Aarhus University Press, 161-194.
- Rivero, E. P. (2021). Gift-exchange in the amarna letters: A Concise study of the letters from the great kings, *Trabajos de Egiptología*, 12, 139-158. <http://doi.org/10.25145/j.TdE.2021.12.07>
- Schachner, A. (2019). Teşup'un boğaları: Hattuşa ve çevresinden iki yeni boğa tasviri. In A. Süel (Ed.), *IX. Uluslararası Hititoloji Kongresi Bildirileri*. 835-849.
- Schmandt-Besserat, D. (2006). The interface between writing and art: The seals of Tepe Gawra. *Syria*, 83, 183-193.
- Sevinç, F. (2007). *Hititlerde ölümlere ve yeraltı tanrılarına sunulan kurbanlar*. [Yayımlanmamış Doktora Tezi], Ankara Üniversitesi.
- Sevinç-Erbaşı, F. (2022). Hitit metinlerinde adı geçen "aviti-" hakkında bir değerlendirme, *Archivum Anatolicum* 16(2), 325-362. <https://doi.org/10.46931/aran.917048>
- Shepherd, D. G. & Ternbach, J. (1966). Two silver rhyta. *The Bulletin of the Cleveland Museum of Art*, 53(8), 289-317.
- Süel, A. (1985). *Hitit kaynaklarında tapınak görevlileriyle ilgili bir direktif metni*. A.Ü. Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Yayınları.
- Taracha, P. (1996). Two spears on the stag rhyton in the schimmel collection, *Archivum Anatolicum* 2(1), 71-77.
- Tobler, A. J. (1950). *Excavations at Tepe Gawra II*. University of Pennsylvania Press.
- Topper, K. (2012). *The imagery of the Athenian symposium*. Cambridge University Press.
- Treister, M. (2010). "Achaemenid" and "Achaemenid-inspired" Goldware and silverware, jewellery and arms and their imitations to the north of the Achaemenid empire. In J. Nieling, E. Rehm (Eds.), *Achaemenid Impact in the Black Sea. Communication of Powers. (Black Sea Studies, vol. 11)*. Aarhus University Press, 223-279.
- Treister, M. (2015). A hoard of silver rhyta of the achaemenid circle from erebuni, *Ancient Civilizations from Scythia to Siberia*, 21, 23-119. <https://doi.org/10.1163/15700577-12341278>
- Trifonov V., Petrov, D. & Savelieva, L. (2022). Party like a sumerian: reinterpreting the "sceptres" from the Maikop kurgan. *Antiquity*, 96(385), 67-84. <https://doi.org/10.15184/aqy.2021.22>
- Tuchelt, K. (1962). *Tiergefasse, in kopf-und protomengestalt. Untersuchungen zur formengeschichte tierformiger giessgefässe*. Istanbul Forschungen, 22.
- Türker, A. ve Çizikçi, S. Y. (2017). Suluca Karahöyük'ten bir ayakkabı ritonu üzerine bazı düşünceler. *Eurasian Art & Humanities Journal*, 7, 1-9. <http://dx.doi.org/10.17740/eas.art.2017-v7-01>
- Uzunoğlu, E. (1979). Küp üzerinde bir hitit silindir mühür baskısı, *Anadolu Araştırmaları*, VI, 179-196.
- Wilkinson, C. K. (1967). *Two ram-headed vessels from Iran*. Bern, Abegg-Stiftung.
- Yiğitpaşa, D. (2015). Doğu Anadolu bölgesi geç demir çağı rhytonları, *Arkeoloji*, XX (11), 87-109.
- Zilberg, P. (2016). The Assyrian empire and judah: Royal Assyrian archives and other historical documents. In S. Ganor, I. Kreimerman, K. Streit, M. Mumcuoglu (Eds.), *From Sha'ar Hagolan to Shaaraim Essays in Honor of Prof. Yosef Garajinkel*. Israel Exploration Society, Jerusalem, 383-405.

İnternet Kaynakları

<https://www.iranicaonline.org/articles/rhyton-vessel> Erişim: 21.06.2023

<https://harvardartmuseums.org/tour/589/stop/2002> Erişim: 21.06.2023

<https://www.clevelandart.org/art/1963.478#> Erişim: 21.06.2023

Extended Abstract

Archeological research reveals many unknowns and also opens the door to some new questions and problems in the definition and interpretation of data. One of the examples of this situation is the problem of naming (nomenclature) animal-shaped (zoomorphic) vessels. As a reflection of the animal cult known since prehistoric times, animal-shaped vessels first appeared in Mesopotamia and Anatolia in the Neolithic Period and later spread to the other Near Eastern cultures, especially to Egypt, Iran, and the Aegean. The vessels, encountered as diplomatic gifts or grave goods and votive items in the context of religious ceremonies, were mainly used for drinking and transferring liquid at feasts and sometimes for libation and storage.

When we look at the archaeological literature, it is seen that these vessels are referred to by different names in different studies. These differences are mainly due to the function, form, and language that dominate the literature, and sometimes, they emerge under the influence of regional and periodical features. The most popular of the names used for animal-shaped vessels is *rhyton*, and another is *bibru*. Although there are a few other words used for naming animal-shaped vessels, they have not become widespread in modern archaeological literature.

While the Akkadian word *bibru*, meaning "bird," was used by the Hittites in the 2nd millennium BC, *rhyton* was later derived from a Greek word meaning "to flow" and placed in modern literature. Moreover, the word *rhyton* was not mentioned even among the vessel forms known from Mycenaean sources in the Aegean world. In other words, according to the Hittite texts, animal-shaped "drinking" vessels used in the rites were named *bibru*. Prior to the discovery of this knowledge in the texts, the term *rhyton* began to be used for these vessels in modern times.

It is accepted that the term *rhyton* is initially suggested for the vessels having a secondary hole in the muzzle to drain the liquid. However, over time, the term has begun to be used for also vessels without a secondary hole and become widespread by dominating the literature as a generic term for all examples of its kind. And this problematic process has further complicated the discussion on naming animal-shaped vessels.

The aim of this study prepared from this point of view is to determine the usage areas of the terms *rhyton* and *bibru*, and the reasons for the dominance of the term *rhyton* in terminology, to examine the effect of the function and form of the vessels on nomenclature. In this context, research and discussions dealing with animal-shaped vessels from different regions of the Near East have been examined, and some suggestions have been made by presenting a holistic picture of the problem and its causes.

With this study, it has been observed that the terminological discussion on the axis of the concepts of *rhyton* and *bibru* appears under the influence of interrelated elements originating from the function, form, and language that dominate the Classical Archaeology literature.

The first aspect of the problem is in the context of function and form. The small secondary hole in the muzzle of some of the animal-shaped vessels, located mostly at a lower level than the filling opening, was generally for draining purposes. For this reason, the function of vessels with a secondary hole was accepted as "libation," and accordingly, they are named "rhyton." However, the Hittite texts reveal that animal-shaped *bibrus*, which are seen as the symbol of god, were used in ceremonies for the king and queen to drink (the spirit of the god), and the images revealed that the libation was made with beak-spouted jugs, not with animal-shaped vessels. Furthermore, the depictions of ceramics belonging to the Greek world and Iranian culture demonstrated that animal-shaped vessels were used for drinking purposes at feasts. These data reveal that every vessel with a secondary hole should not be interpreted as only a libation vessel and called a *rhyton* unless there is other evidence. Therefore, neither the libation function of the vessel nor its designation as a *rhyton* can be based on the existence of a secondary hole. As Koehl suggests, the secondary opening at the muzzle may have sometimes been drilled to eliminate the risk of explosion in firing.

The other aspect of the problem is linguistic. Although the vessels in the Aegean world emerged under the influence of Hittites, as noted in Egyptian sources, the original term *bibru*, used by Hittites, has not generally been preferred for animal-shaped vessels in modern literature. On the other hand, the adoption of the Greek term *rhyton* reveals the dominance of Classical Archaeology. Namely, the spread of these vessels by a state diplomatically took place in the Hittite period; Hittite *bibrus* were sent to different parts of the Eastern Mediterranean, especially Egypt and Greece. Thus, the Hittite civilization had the greatest influence on the recognition of this type of vessel. The name of the animal-shaped vessels also emerged in Anatolia and Mesopotamia as a result of the cultural interaction of these two regions; Hittites used an Akkadian word, *bibru*. *Bibru* is a vessel form whose name is known from Hittite texts, just as in the case of *depas*, *hydria*, and *amphora* known from the Mycenaean world. However, the overshadowing of an original term by the later-derived *rhyton* can be seen as an influence of Classical Archeology focused on the Greek world and language, as Coşkun said years ago.

To sum up, the use of the word *rhyton* as a generic term instead of the original term *bibru* is disputable. This begs the question: "If *rhyton* is a libation vessel, how can it be used instead of *bibru*, which is a drinking vessel?", "How can one drink from a *rhyton* if it is not a drinking vessel?"